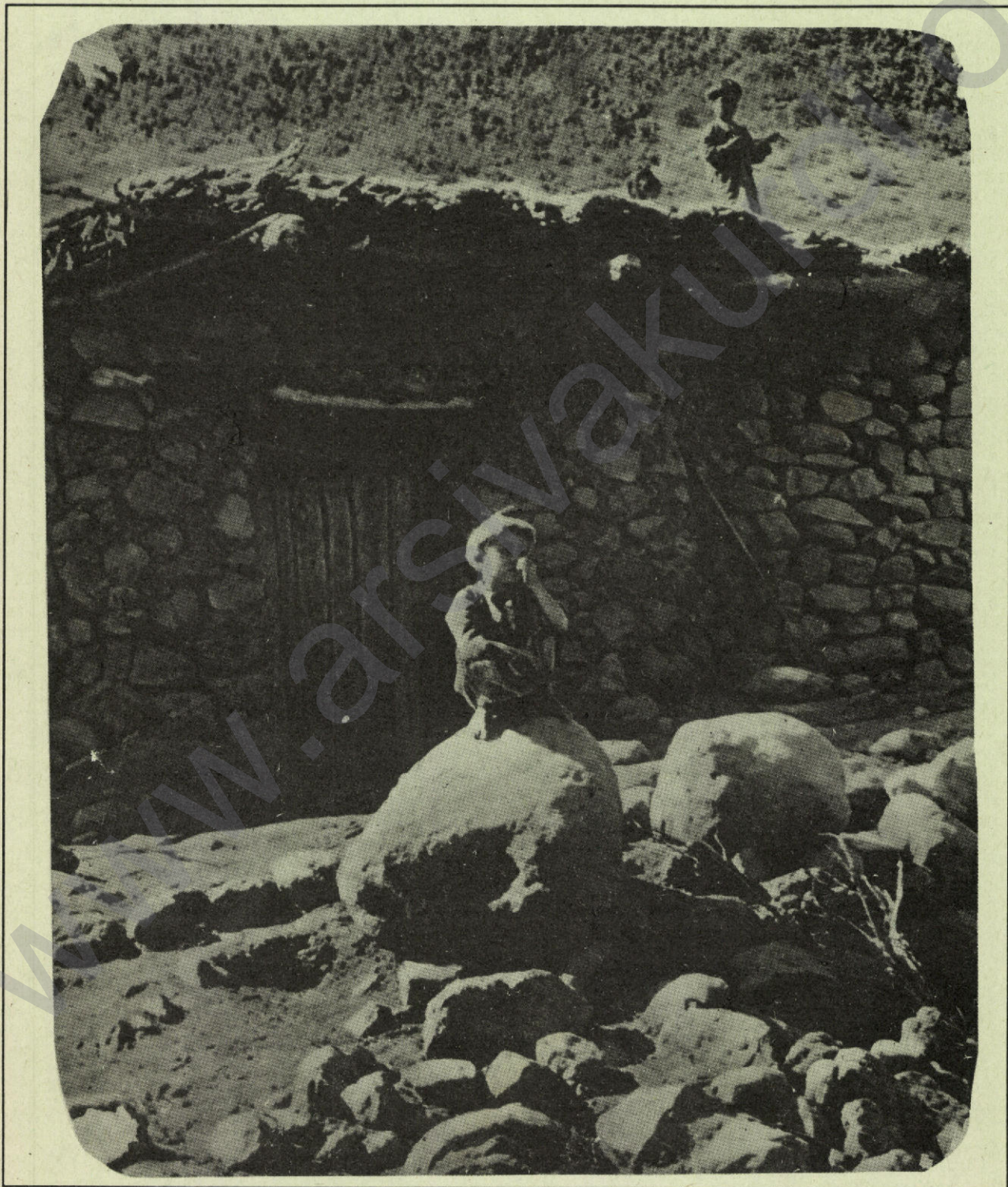

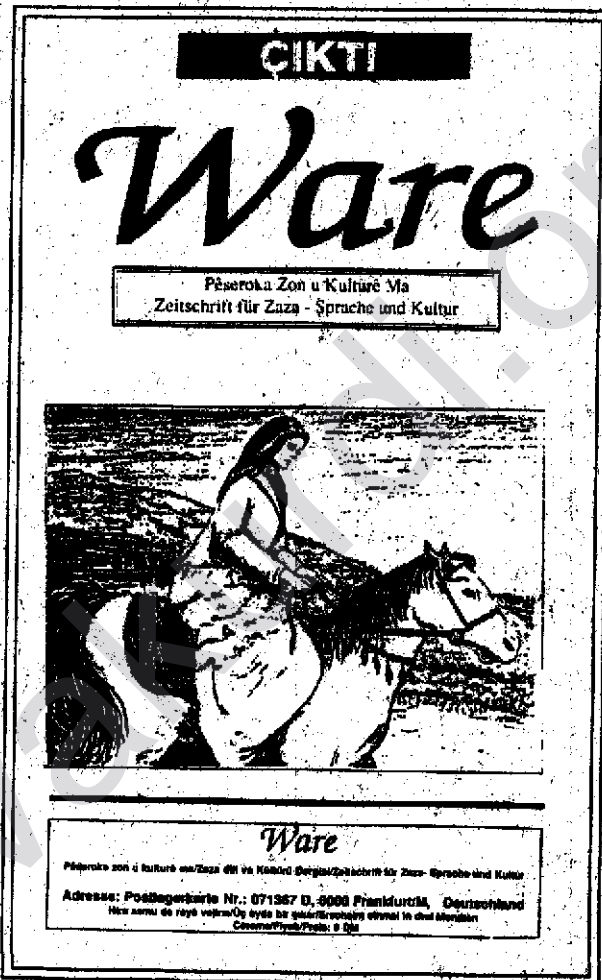
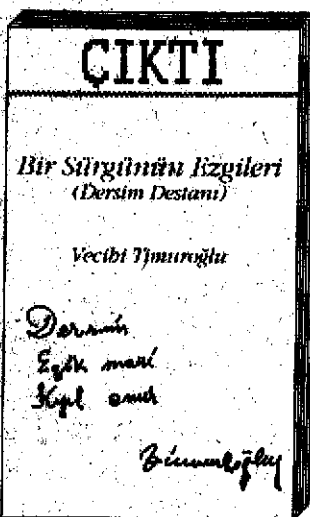
Raştiye

Serre: 2
1992
Amor: 7

PESEROKA ZONE/ ZIWANÊ U KULTURÊ ZAZA

PESEROKA ZONÊ / ZIWANE U KULTURE ZAZA

FIYATI:

- ALMANYA : 5 Mark
- HOLLANDA : 5 Gulden
- ISVICRE : 4.50 SF
- FRANSA : 20.00 FF
- INGILTERE : 3.00 Pound

Adresa Wastene: B.P. 51, 77260,
Laferrière sous Jouarre, FRANCE

SUSMAYACAĞIZ

Değerli Dostlar,

Raştiye ağır aksak adımlarla da olsa yayın hayatında kendine bir yer açmayı başardı. Altıncı sayıyı geride bırakırken, uğraşımıza katkıda bulunan dostlarla yarım yıllık yaşımızı doldurduğumuzu düşündük. Doğum sonrası büyüme çağındaki çocuğun en tehlikeli devreyi atlatmasının yarattığı mutluluğu yaşadık. Dergiler, kitaplar onları gün ışığına kavuşturanların çocukları gibidir. İlk dönemlerde yaşanan zorluklar, geceleri ağlayıp sürekli beslenme ihtiyacını dile getiren bebelerin, kapitalizmin insanlık dışı çalışma koşullarından yıpranmış ana-babayı şaşkına çevirmesine benzemektedir. Yeni bir sayının matbaadan çıkıp ciltlenmiş haliyle büromuza (aynı zamanda evimiz) ulaşması, yorgun argın eve dönen bir babanın kapıyı açtığında, sabah emekleyen çocuğunun akşam anasının kolları arasında ayaklandığını adım attığını gördüğü anda yaşadığı mutluluk gibidir. Hele dünyamızda yaşanan bunca haksızlığa göğüs germiş, ihanetten üç-kağıtçılıktan yılğınlığa düşenlerimiz için, emekleyen bir bebenin ayaklanması ardından dillenmesi yaşamın devam ettiğinin en güzel kanıtı değildir?

YAŞAM KENDİNİ YENİLEYEBİLDİKÇE HAKSIZLIKLARA GÖĞÜS GERENLERİN ŞANLI TARİHİ DE YAZILMAYA DEVAM EDECEKTİR.

Hepimizin de bildiği gibi Raştiye'nin bir çok eksikliği var. Bu hata ve eksikliklerimizi hiç bir şekilde saklamadan açıkça eleştiri ve tartışmaya tuttuk. Açıkça hatalarımızı tartışmak ve bunları gizlemeye çalışmamız sayesinde doğan bebeğin sağlıklı ve ömrünün uzun olması için gerekli olan iğneler misali yapılan müdahaleler ve eleştirilerin yardımıyla kısa zamanda önemli adımlar atabildik.

Raştiye, Ayre dergisinden bu yana gelen Zaza sorunuyla ilgili geleneğin işleyicisi bir grup insanın çabalarıyla yayın hayatına atıldı. Bu bir grup, üstelik işin acemisi insan çeşitli etnik gruplardan, milletlerden, dinlerden özellikle değindiğimiz yaraya kafa yoran insanlarla ilişkiler kurdu. Değişen dünyada bizlerin bir türlü akılcı yanıtlar bulamadığı sorunlara birlikte yanıt arayabilmeyi istedi. Aynı zamanda ilk sayıdan bu yana Zaza halkının her türlü hakkının militan savunucusu olmayı görev bildi. Kürt, Türk, Ermeni, Süryani, Laz, Rum, Çerkez, Gürcü, Arap, Alman vd., yurdumuzun sorunlarıyla ilgili karşılaştığımız her dostumuzdan birşeyler öğrendi.

Dergimiz genç olmasına rağmen birçok kesimden sıcak sözler işitebildi. Bu çevreler aynı zamanda kültürel ve politik çalışmalarımıza katkıda bulunmak ve bizim ile dayanışma içinde olmayı istemeleri bizler için moral kaynağı oldu. Politik perspektifimizin doğrultusu da bütün milletlerden aydınlarla, insanlarla birlikte çalışmak yada üretmek ve birlikte yaşamak olduğu için bu gelişmeler bize gelişmemizin sevincini vermekteydi. Dünyamız, iki kamplılıktan çok kamplılığa doğru yol alır ve halklar arasında husümetler artarken, bizim gibi amatörce yayınlanan bir derginin oldukça geniş kesimlerin ilgisini çekmesi bizlerin doğru yolda olduğunu göstermektedir. Hem de sırtımızdaki yükü artırarak.

Diğer yandan, Raştiye'nin gelişimi bizlere yeni çok çeşitli görevleri de birlikte getirmekte. Kuşkusuz Zaza aydınlalarının önemli ve ivedi görevi okuyucunun eline düzenli ulaşan, doyurucu bir derginin yaratılmasını sağlamaktır. Bu öncelikle teorik alanda yaşanan keşmekeşliğin ve geleceğimize yönelik yürütülecek politik faaliyetin yöneline yönelik olarak fikirlerin oluşumunu sağlayacak inceleme, araştırma ve tartışmalar yapabileceğimiz platformun öneminden dolayı kaynaklanmaktadır. Ama pratik yaşamda sömürgeciler halkımız üzerinde uyguladıkları terörü gün ve gün artırarak sürdürmektedirler, bu koşullarda halkımızın kendini savunabilmesi ve aynı zamanda yaşadıklarının dünya'ya yansıtılması için gerekli olan politik örgütlenmenin yaratılması geleceğe ertelenemez. Dolayısıyla halkımız için ivedi olan temel demokratik hakların savunulması ve bu temel demokratik haklarımızın gündeme getirilip adım adım geliştirilmesi amacıyla aynı zamanda politik olarak örgütlenmek her Zaza aydınının kaçınılmaz görevidir. Halkımıza karşı sorumlu her aydınının sahip olması gereken bu duyarlılık doğal olarak hepimiz için yeni ağır görevleri, büyük bir yaratıcılıkla omuzlamak anlamına gelir.

Yukardakilerin ışığında; özetle yeni bir atılım doğal olarak beraberinde bir çok öge taşımaktadır. Bu ihtiyaçların mücadele süreci içinde karşılanacağını, dolayısıyla önemli olanın olanaklarımızın çok sınırlı olmasına rağmen cesaretle ileriye doğru hamle yapmak gerektiğine inanıyoruz. Yeni bir atılımın aracı Raştiye'dir, Raştiye'nin gelişmesi beraberinde finansman sorununu taşımaktadır. Bizlerin ve Raştiye'nin yaşamakta olduğu ekonomik sorunlara getirilebilecek çözümler, öncelikle Raştiye'nin taşımayı istediği kimliğin siz okuyucular tarafından iyice anlaşılmasından geçmektedir.

Raştiye ne bir "çantacı" ne de "deşarj-doyum" dergisidir! Çantacılar çantalarına doldurdukları dergileri kapı-kapı dolaşıp alanların okumadıklarını bile bile dergi dağıtımını ve finansman yolunu seçenlerdir. Tekkeleri besleyebilmek için zaten güdük kadar kalan Brezilya ormanlarının yağmasına katılmaktan başka yol bulmalarını diler, okuyucularımıza böylesi bir yağmaya asla katılmayacağımızı duyururuz.

"Deşarj-Doyumcular" ise 12 eylül 1980 de takılan plâklarını "ben bilirim, ben bilirim, ben bilirim, ben bilirim," nakaratını dinlemeyi ve dinletmeyi sürdürenlerdir.

Raştiye bu ikili tuzağa düşmeden kendi doğru yolunu bulma uğraşını sürdürecektir. Ayağını yorgana göre uzatacak, abonelerin sayısını artırmaya artırdıkça da kendini yeniden yeniden organize edecektir.

Raştiye yazarlarını yurdumuzun sevdalısı aydınlar olarak kabul eder. Bu anlamıyla her yazarın aynı zamanda politik örgütlenmemiz ile irade birliği içinde bulunmasını koşul olarak öne sürmez. Daha önce de sergilediğimiz tutumu devam ettirerek Raştiye'nin sayfalarını düşmanca olmayan bütün çalışmalara açarak yayınımızı çok seslilik içinde devam ettirmek arzusunda olacağız.

Halkımız cahilliğin nelere mal olduğunu yaşadığı binbiracıyla öğrenmiş ve aydınlanabilmek için tüm gücünü sarfetmiştir. Yurdumuzun yetiştirdiği gencecik insanlar, insanlar gözlerini kırpmadan tüm insanlığın mutluluğu uğruna ölüme koşmuşlardır. Ne varki günümüzde yurdumuz üzerinde oynanan oyunlar, tepemizde örülen çoraplar, halklar arasında sürekli artan husümet bizlerin daha fazla bilgilenmesini zorunlu kılıyor. Dünyayı yöneten egemen güçler gücü tek elde tutuyorlar. Yalnız gücü değil aynı şekilde bilgiyi de tek elde tutuyorlar. Üçüncü dünyadan Batıya akın akın giden beyin gücü, bilime olan açıklıklarını gidermeye ve akademilerin basamaklarını hırsla tırmanmayı isterken geride kalanları, yoksulluğun ve güçsüzlüğün soğuk yalnızlığında bırakıyorlar. İşte bu anlamıyla Raştiye Prometheus'un meşalesini kendince, gücü yettiğince devr almayı istiyor. Yurdumuzun tarihini ve geleceğini aydınlatmaya gönül vermiş olanların çabalarına gönülden katılmayı istiyor.

Dergimiz dayanışma aboneliğini Okur-Yazar fonu olarak farklı biçime dönüştürmek istemektedir. Okurlarımızın dergi yazarlarını hedef alarak onların çalışmalarına maddi katkıda bulunmalarına olanak sağlamamız bizleri mutlu edecektir. Kimi yazarlar hem yazılarını hemde derginin yeni sayısının matbaaya girmesi için maddi katkılarını beraberinde yolluyorlardı.

Eğer bizler yeni dönemde, yazarlarımızın araştırmalarına kaynak ararken kitap-evlerinin bir köşesinde yerde oturarak, ya da ayakta not almalarına engel olabilir, hiç olmazsa onların kitap alabilecekleri maddi katkıyı yapabilirsek halkımızı aydınlarına sahip çıkması yolunda en önemli adımı atmış olacağız.

Unutmayalım! Bir halk kendi aydınlarına sahip çıkmaz ise, önce onları hapislerde çürütür, sonra da başkalarının kucağına iter. Bir araştırmacı kafasındaki soruların cevaplarını bulabilmek için kırk kapı çalar. Bunlardan biri ona doğru yolu gösterir: Sıcacık yüreğiyle yurdunun toprakları.

Bizler her sayıda daha da yenilenmiş bir Raştiye'yi sizlere sunmak için kolları sıvadık, şimdi sıra sizlerde.

Redaksiyondan

DOĞU ANADOLU'NUN "ETNİK" YAPISI VE ZAZALAR

H.Şelıc

Doğu ve Güneydoğu Anadolu yörelerinin "etnik" yapısı üzerine, bu güne dek derli-toplu, esaslı bir incelemenin yapılmamış olması büyük bir eksikliktir. Bunu özellikle toplumbilim açısından da bir talihsizlik eseri olarak değerlendiriyoruz. Bu bağlamda; bilimsel nitelik taşıyan tüm kurum ve kuruluşlar ile, bilhassa akademik kariyere sahip bilim adamlarını, araştırmacıları, gerçekleri görmeye ve bu yönde bilimsel araştırma yapmaya davet etmeği; hem ülkemiz gerçekleri, hem insanlık hem de toplumbilim açısından, en doğal bir görev telâki ediyoruz.

Bugüne dek ülkemizde bu tür bir geniş kapsamlı bilimsel çalışmanın gerçekleştirilmemiş olması,-bir takım negatif sonuçları da beraberinde getirmiş ve getirecek olan- bazı şöven odakların ekmeğine yağ sürmüştür.

Hal böyle olunca; okumuşu olsun, okumamış olsun, Doğu yöresi insanlarına "Kürt" der çıkar! Oysa bu doğru değildir.

Peki, gerçek nedir?

Buyurun, hep birlikte, Doğu ve Güneydoğu Anadolu üzerindeki sis perdesini yavaş yavaş arayalım ve gerçekleri görelim.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu; Adıyaman, Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, Hakkâri, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli ve Van olmak üzere, toplam 21 ilden oluşmaktadır.

Bu 21 ilin sakinleri olan insanların; zaman zaman "etnik" yapıları ve inançları üzerine, birtakım meraklı araştırmacılar ve yerli-yabancı gezginler tarafından, oldukça ilginç yorumlar yapılmıştır.

Doğu ve Güneydoğu yöresini teşkil eden 21 ilde yerleşik bulunan insanların, bilimsel verilerin ışığı altında, şu etnik gruplara ayırmak gerekiyor:

a. Müslüman Halklar:

1. Araplar, 2. Kürtler, 3. Türkmenler, 4. Zazalar.

b. Müslüman Olmayan Halklar:

1. Ermeniler, 2. Keldaniler, 3. Nasturiler, 4. Süryani/Asuriler.

c. Diğer İnançlardan Halklar:

1. Çingenerler, 2. Yezidiler.

Bu topluluklardan, birinci derecede nüfus kesafeti kalabalık olanlar Kürtler'dir. Nüfus yoğunluğu itibari ile ikinci sırayı ise Zazalar teşkil etmektedir. Türkmenler, çeşitli illere dağılmış ve iline göre birinci, ikinci bazen de üçüncü sıraya geçmiş iken, Araplar da Siirt, Mardin, Şanlıurfa gibi illerde yerleşiktirler. Diğer halklar da çok az sayıda ve dağınıktırlar. Bölge genelinde ki toplam nüfusları 2-3 bini geçmeyen, Laz, Çerkez, Gürcü vs. gibi etnik zümreleri de burada dikkata almıyoruz. (Bk. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Genel Durumu, Ankara 1972; DPT Dil Araştırması, Ankara 1972; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Rehberi, Ankara 1961; Doğu ve Güneydoğu Anadolu illeri Sosyal Yapı Araştırması, Ankara 1974; Hamid Sadı Selen, Türkiye'nin Etnik Bünyesi, S.B.F. 1957 1958. Ders Notları; İbrahim Yasa, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Etnik Grupları: Ahmet Selanikli- Ş. Kaya Seferoğlu, "Doğu Anadolu Yurt Bilgisi", Maya, Sayı: 89, Mart 1986).

T.C. resmi kaynakları ve diğer Türkçe kaynaklar dışında; yabancı kaynaklarda da sözkonusu yörenin "etnik" yapısına dair çeşitli bilgiler ve bunlara dayalı yorumlara rastlamak mümkün. Örneğin Ermeni kaynakları bu konuda çok nettir.

13 Haziran-13 Temmuz 1878 tarihleri arasında Berlin'de düzenlenen "Berlin konferansı"na, Ermeniler tarafından; "Osmanlı Ermenileri Temsilciler Heyeti, Baş Episkopos Hrımyan (Eski Ermeni Patriği) ve Horen Narbey (Beşiktaş Baş Episkoposu)" imzaları ile 25 Haziran 1878 tarihinde, konferansa "Osmanlı Ermenistanı" için bir proje sunulmuş, projeye ekli olarak bir de "Osmanlı Ermenistanı'nın etnik durumu ve nüfusunu gösteren istatistikî bilgiler verilmiştir. Projede, "Nüfusun Çeşitli Irklara Göre Taksimi" başlığının altında, sözkonusu bölgede yerleşik buldukları bildirilen "ırk"ların isimleri şöyle sıralanıyor:

"1. Ermeni, 2. Türk, 3. Göçebe Kürt, 4. Özel dilleri olan Zaza'lar, 5. Güneşe tapan, özel dilleri olan, büyük kısmı göçebe Yezidi'ler, 6. Göçebe Çingeneler, 7. Rum ve Yahudi, 8. Asuri".

Bir başka çizelgede de; "Ermeni, Türk, Kürt, Rum, Asuri, Zaza, Yezidi" adları sıralanıyor. (Bk. Armania Gazetesi, Sayı: 3, İstanbul 1890; zikreden: Esat Uras, Tarihde Ermeniler ve Ermeni Meselesi, Ankara 1950, s. 230, 231).

Berlin Konferansı'nın devam ettiği günlerde, Ermeni Temsilcisi Hrımyan'ın 24 Haziran 1878'de Lord Salisbury'e gönderdiği mektupta; Osmanlı Ermenistanı'nın etnik yapısı, "Ermeni, Türk, Kürt, Yezidi, Zaza" şeklinde verilmektedir. (Bk. Muşeg Episkopos, Manchester Ermeni Göçmenleri, Boston 1911, s. 82, 85).

Ermeni Patriği Nerses Varjabedian zamanında, bağımsızlık istenen birkaç Doğu Anadolu vilâyetinin ETNİK durumunu, bir başka kaynak da şöyle veriyordu: "Ermeniler, Türkler, Kürtler, Zazalar, Yezidiler, Rumlar, Asuriler" (Bk. J.A. Gatteyrias, L'Arménie et les Arméniens, Paris 1882, s. 42).

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü'nce yayımlanan, "1965 Genel Nüfus Sayımı-Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri" isimli kitapta da, çok açık bir şekilde, bu etnik topluluklar zikredilmiştir. Bu "resmi" kaynaktan, "İslam Azınlık Dilleri" gurubu içinde, "ZAZACA" da yer almaktadır. (Bk. Adı geçen eser, Ankara 1965, s. 166 v.d).

Bölgenin "etnik" yapısını böylece belirledikten sonra, şimdi asıl konumuza geçebiliriz.

1988 yılında yayımlanan, "ZAZA GERÇEĞİ" isimli kitapçığımızda da belirttiğimiz gibi; Zazalar, yalnızca Türkiye sınırları içinde ve eski çağlarda olduğu gibi bugün de özellikle Dicle-Fırat-Murat ırmakları havzalarının kapladığı alanlarda yerleşik bulunmaktadırlar. Sözkonusu ırmakların havzaları dışında (çeşitli sebeplerden ötürü, şuraya buraya dağılan ferdi veya ailevi göçler müstesna), hiç bir yerde, Zazalara tesadüf edilemez.

Zazaların en kalabalık buldukları iller şunlardır: Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Tunceli.

Zazaların yerleşik buldukları bölgenin hududunu, harita üzerinde şöyle gösterebiliriz:

Urfa'nın Siverek, Adıyaman'ın Gerger, Malatya'nın Pütürge ve Arapkir ilçeleriyle, Sivas'ın Kangal, Hafik, Zara, Suşehri ilçelerinden Erzincan'ın Refahiye'sine uzanır, Kelkit-Bayburt sınırından geçerek, Tercan'a ve Erzurum'ın Hınıs'ını içine alıp, Muş'un Varto ilçesini, Bitlis'in Mutki ve kısmen de Tatvan ilçelerini, Siirt'in Sason ilçesini bünyesinde toplar, güneyden Diyarbakır'ın Lice, Hani, Dicle, Eğil, Çermik ve Çüngüş ilçelerini kapsamına alarak, Siverek'te nihayete erer. Zazalar, sınırını çizdiğimiz bu alanın içinde yayılmışlardır. Zazaları, çizdiğimiz bu sınırın dışında göremiyoruz. Meselâ; Kahramanmaraş'ta, Gaziantep'te, Mardin'de, Hakkâri'de, Van'da, Batman'da, Şırnak'ta, Ağrı'da, Kars'ta, Zazalara rastlanamaz. Türkiye sınırları dışında; Suriye, Irak ve İran'da da Zazalar yoktur.

Bilim dışı tezler ve teoriler üreten Kürt ideologlarının söylediklerinin aksine, Zazalar ile Kürtler'in yerleşik buldukları coğrafi bölgeler bile, onların farklı toplumlar olduklarının birer kanıtı ve göstergesidir.

Tarihsel süreç içerisinde; "ZAZA" adını, günümüzden 4.000 yıl geriye götürmek mümkündür. İbranice, Akadça, Asurca, Hititçe, Pehlevice gibi dillerde yazılan metinlerde, çivi yazılı tabletlerde, "ZAZA" adını aynen veya buna benzer şekillerde görebilmekteyiz. Bu, çok net ve belirgindir. "Zaza Tarih Tezi" konusunda en son açıklama, kısa bir süre önce Aktüel Dergisinde yapıldı (Bk. "Yeni Bir Millet Çıktı: Zazalar", Aktüel, Sayı: 8, s. 34-39, Eylül 1991). Bu, çok yerinde ve anlamlı bir açıklamaydı. Gerçi, burada sözü edilen "Zaza Tarih Tezi"ni, biz daha önce bir kitabımızda ele almış ve savunmuşuk (Bk. H. Şelic, Zaza Gerçeği, Münih-Federal Almanya 1988, Dicle-Fırat Yayınları).

Yabancı tarihçilerin, "Zaza Tarihi"ne ilişkin görüşleri de oldukça enteresandır. Örneğin, Nazmi Sevgen'in 1946 yılında yazdığı "Zazalar ve Kızılbaşlar" isimli kitabını incelemiş olan İngiliz tarihçisi W.E.D. Allen; 1953'te yayımlanan, "Caucasian Battlefields: A history of the wars on the Turco-Caucasian border 1828-1921" adlı kitabında, Zazalar hakkında şu yorumu yapmaktadır:

"Dersimli Zazalar, tamamen, Kürt olmayan yerli unsurları temsil ederler. Bunlar daha eski bir nesle mensupturlar... Tarih boyunca, Dersim mantıkasındaki Zaza kabileleri, Ön Asya'nın en eski ırk neslini temsil etmektedir."

Zaza halkının dili, ZAZACA'dır. Yerel deyişle, ZAZAKİ. Zazaca Türkiye genelinde, Türkçe ve Kürtçe'den sonra, en çok konuşulan üçüncü dildir.

Zazaca, son ikiyüz yıldan bu tarafa, akademik düzeyde pekçok dilbilimsel çalışmaya da konu olmuş bir dildir. Zazaca'ya ait ilk gramer ve sözlük denemesi, 1857'de yapılmıştır. Peter Lerch tarafından hazırlanan "Zazaca-Rusça sözlük", bu ilk deneyim ve girişimin bir ürünüdür. Sonra; Friedrich Müller, Wilhelm Strecker, Wilhelm Tomaschek, Albert Von Le Coq, Eduard Sachau, L. Molineux Seel, E.B. Soane, Oskar Mann, V. Minorski, Josef Markwart, Karl Hadank, Terry Lynn Todd, Garnik Asatrian, Garo Sasuni, Meyer Benedictsen, Arthur Christensen, David N. Mackenzie, Cl. Huart, W.B. Looockwood, T.M. Johnstone, Sir Charles William Wilson, Sir Henry Rawlinson, Martin Van Bruinessen, Ingvar Svanberg, vs. gibi yüzlerce yabancı bilim adamının Zazalar ve Zazaca hakkındaki tesbit ve incelemeleri, bilim çevrelerince takdirle karşılanmıştır.

Bu yabancı bilim adamlarından bazılarının Zaza dili hakkındaki görüşlerine yer vermeyi, konunun anlaşılabilirliği açısından yararlı görmekteyiz.

Rus bilim adamı Peter Lerch, 1857'den şunları yazıyordu: "Zazaca, Kürtçe konuşanlar için tek tek sözcüklere varıncaya kadar, anlaşılmaz olarak kalmaktadır" (Peter Lerch, Forschungen über die Kurden und die Iranischen Nordchaldaer, Saint Petersburg 1857, c.I, s.XXII).

Sir Charles William Wilson ile Sir Henry Rawlinson'un Zazaca hakkındaki düşünceleri şöyledir: "Zazaca, Dersim ülkesinin batı kesiminde konuşulur ve Kurmançî konuşan Kürtler tarafından anlaşılmaz. Zazaca geniş ölçüde Ermenice ile karışmıştır ve eski Kapadokya dilinin kimi izlerini taşır, ama kuşkusuz örnek Kürtçe gibi, ari kökten gelmektedir.." (Enzyklopedia Britannica, c.XV, 1911, s. 950). (...) (Raştiye, ilk satır okunamadı) İleri gelenlerinden Antranik, bu hususta şöyle diyor; Dersimlilerin dili, Farsça, Kürtçe, Türkçe, Arapça, Ermenice ve özellikle dilin dörtte üçünü oluşturan Zazaca'nın ve çeşitli zaman dilimlerinde Ermenistan'a egemen olarak gelip geçen diğer halkların dillerinin tam bir karışımıdır." (Antranik, Dersim, Tiflis 1900, s. 158).

David N. Mackenzie de şu kanıdadır: "Hem Kürtlerin, hem de Doğu Anadolu'nun Zaza diye bilinen halkının dilleri, İran alt grubunda, giderek büyük Hint-Avrupa dil ailesi içindedir." (Bk. Peter Alford Andrews (Hg.) Ethnic Groups in the Republic of Turkey, Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden 1989, s. 541).

Meyer Benedictsen, İran'da konuşulan Awromani dili ile Zazaca arasında bir ilişki kurmuş, ancak daha sonra ne Zazaca'nın ne de Awromani'nin Kürtçe alanı içinde olmadığını, ancak İran diyalektleri içinde ayrı bir grup olduğunu belirtmiştir.

Arthur Christensen de aynı görüşleri tekrarlamakta; Zazaca ve Awromani'nin ayrı gruplardan olduğunu, bunların Kürtçe veya Farsça diyalektleri arasında gösterilemeyeceğini ileri sürmektedir. (Meyer Benedictsen-Arthur Christensen, Les Dialectes D'awroman Et De Pawa, Kopenhag 1921, s. 5,6,7).

Oskar Mann, Zazaca'nın Kürtçe'den ayrılması gerektiğini savunan ilk Alman dilbilimcisidir. Ona göre; "Zazaca, Kürtçe'nin bir lehçesi değildir." O. Mann, 1917'de Siverek'ten Berlin Bilimler Akademisi'ne yazdığı bir raporda, evvelce Zazaca'nın Kürtçe olmadığı tarzında ortaya koyduğu nazariyede ısrar ettiğini ve Zaza dilinin Kürtçe ile bir ilgisinin olmadığını kesinlikle söyleyebileceğini bildirmiştir.

Oskar Mann'ın ölümünü müteakip, aynı çalışmayı yürüten diğer bir Alman dilbilimcisi Karl Hadank da bu görüştedir. Karl Hadank, Zazaca'nın kesinlikle Kürtçe'nin dışında, kendine özgü bağımsız bir dil olduğunu kanıtlarıyla ispatlamış bulunmaktadır. Karl Hadank'ın, Zazaca'nın grameri üzerine de kapsamlı bir kitabı vardır. (Bk. Karl Hadank, Mundarten der Zaza Hauptschlich aus Siverek und Kor, Berlin 1932).

Utrecht Üniversitesi Öğretim Üyesi Hollandalı Sosyolog ve Kürdolog Martin Van Bruinessen; Evliya Çelebi'nin "Seyahatname'sinde andığı "Kürt lehçeleri" hakkındaki tahlilinde, Zazaca'nın, Kürt lehçeleri konuşanlar için "büyük ölçüde anlaşılmaz" olduğunu vurgulamakta, ayrıca, "Zaza, tabii ki bir aşiretin değil farklı bir dil grubunun adıdır." demektedir. (Martin Van Bruinessen, "Onyedinci Yüzyılda Kürtler ve Dilleri: Kürt Lehçeleri Üzerine Evliya Çelebi'nin Notları", Studia Kurdica, Paris, Nisan 1985, s. 19).

Son olarak, Ingvar Svanberg'in görüşlerine yer verelim: Zazaca, Türkiye'nin doğusunda küçük adacıklara yayılmış olarak görülen küçük bir Kuzey-İran dilidir. Zazaca konuşanların çoğu gelenekçi Sünni Müslümanlardır, ama bunların arasında Alevi gruplar da vardır. Dersim'de Zazaca konuşanlar, dillerine "Dımlice" olarak anarlar. Avrupa'daki Kürt milliyetçileri Zazaca'nın Kürtçe'nin bir lehçesi olduğunu ileri sürerler ki, bu iddianın dilbilimsel hiç bir dayanağı yoktur.. (Ingvar Svanberg, Inyandrare Fran Turkiet-Etnisk och Sociokulturell Variation, Uppsala 1985, s. 30).

Son yıllarda bazı Kürt teorisyenlerince, birtakım politik çıkarlar uğruna ortaya atılan, Zazaca'nın "Kürtçe'nin bir lehçesi" olduğu(!) şeklindeki savın, nereden bakılırsa bakılsın, bilimsel hiç bir değeri yoktur. Zazaca ile Kürtçe birbirlerinden tamamen farklı, kendilerine özgü dilbilimsel kuralları bulunan iki ayrı Vernaküler dildir. Bilimsel gerçekleri birtakım politik amaçlara kurban etmek istemeyen, konuya yaklaşım tarzları da "ciddi" olan bazı Kürt bilim adamları, Zazaca'yı kürtçe'nin dışında tutmuşlardır. Örneğin Kürt dili profesörü Kamuran Ali Bedirhan (1895-1978), 1965 yılında, "Kürt lehçeleri" ile ilgili olarak "Çiya" dergisinde çıkan bir yazısında, Zazaca'nın adını bile sözkonusu etmez. Yani, Kamuran Ali Bedirhan'a göre; Zazaca, bir Kürt lehçesi değil, ayrı bir dildir. (Bk. Çiya, Sayı: 1, s.11, 1965).

Paris Kürt Enstitüsü'nün kurucusularından olan ünlü Kürt şairi ve yazarı Cigerxwin (Ciğerhun) in de konu hakkındaki düşünceleri ilginçtir. Cigerxwin, aynen şunları söylüyor: "Doğrusu birkaç eski Kürtçe içinde görülüyor ki, bunlar Kürtçe'ye uzaktırlar ve Kürtçe, Farsça, Arapça ve Türkmençe ile karışmışlardır. Kurmanclar bunları anlamazlar. Örneğin, Lori, Hewrami, Kelhori, Dinbili (Zazi). Fakat öyle görülüyor ki, bunlar eski Pehlevice'dirler. Yahut Med dilinden olup Farsça içinde değişikliğe uğramışlardır... Bitlisi ("Şeref Han", H.Ş.) der ki: "Kürt dili dört parçadan oluşuyor; Kurmanci, Lori, Gori, Kelhori.." Fakat gerçekten, Zazaca Kürtçe'den çok uzaktır. Eski Pehlevi dili olması mümkündür. Nitekim onların başkentlerinin adı da Pehlew-Palo'dur." (Cigerxwin, Tarixa Kurdistan/Kürdistan Tarihi, I, Stockholm 1985, s.14,15).

Almanya'da yayımlanan, PKK'nın yayın organı "Berxwedan" dergisinde çıkan şu açıklama da, adeta bir "itiraf" niteliğindedir: Zazaca, kendine özgü ve temizdir. Diğer Kürt lehçeleri ile benzerliği epey uzaktır. (Berxwedan, 15 Kasım 1989, s. 15)

Sonuç:

Zaza aydınları olarak, politik görüş ve ideolojileri ne olursa olsun, ülkemizin tüm aydınlarına; bilim ve düşün adamlarına, araştırmacılara, kurum ve kuruluş mensuplarına, doğu Anadolu'nun sosyal, kültürel ve etnik yapısını birlikte inceleyip tartışmayı öneriyoruz. Hiç kuşkusuz, yapılacak "yansız" ve "ciddi" bir inceleme, pek çok hakikatı tüm çıplaklığı ile gözler önüne sermektedir. ZAZALAR bu gerçeklerden biridir.

BİZ MİLLİYETÇİ DEĞİLİZ AMA BİZ BİR MİLLETİZ

Alişan Karsan

Eski düzenin dağılıp yerini adım adım kapitalizme bırakmasıyla birlikte başlayan dönem aynı zamanda insanlık için yeni döneminde başlangıcıydı. Eski üretim ilişkileri yerine kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesiyle Avrupa'da yeni iki sınıf geliyordu. Bu yeni kapitalist üretim ilişkileri ve onun sonuçları aynı zamanda dünya için çekim merkezi haline gelmekteydi. Avrupa ve Amerika'da gelişen kapitalizm aynı zamanda insanlık için sonsuz yıkımlara da yol açmaktaydı, sömürü ve yıkıma karşı kendiliğinden doğan mücadelelere, bu savaşımın yarattığı bilgiye daha sonra Marx'ın derli toplu olarak sunduğu komünizim sayesinde ezilen işçiler ve köylüler sömürüye karşı kazanımlar elde ettiler. İlk defa o zaman, nasıl bir sistem ile karşı karşıya olduklarını komünistler'den öğrendiler. Komünizim, kısa zamanda, ezilenlerin büyük umudu haline geldi, Avrupa kıtasında, her köşeden işçilerin ve ezilenlerin ellerindeki bayrak olarak eşitliğin, özgürlüğün ve barışın sembolü olarak dalgalandı. Ve giderek bütün dünya'da haklı bir üne kavuşarak ezilenlerin derin sempatisini kazandı.

Komünistlerin büyük haklı prestiji büyük Rus devrimi ile birlikte dünya'da ilk defa bir başka aşamasına girdi, Rus devrimi teori'nin pratikte uygulanmasının olanaklarını verdi. Devrimci Rusya, ezilenlerin çekim merkezi haline gelirken aynı zamanda Lenin'in son dönemi ve sonrası yaşanan iç tartışma ve uygulananlar da önemli tartışmalara yol açtı. Bu aynı zamanda Komünizm için yeni bir dönemin de başlangıcını da belirleyen tartışmalar ve yönelişlerdi.

Musolini İtalyanın'da ve Hitler Almanyasının'da açık olarak yaşandığı gibi, halklar üzerinde prestije sahip kavramlar çok farklı anlamlarda, farklı amaçları gerçekleştirmek amacıyla savunulabilmektedir. Hitler ve Musolini, sosyalizm kavramına tamamiyle zıt, "Ulusal Sosyalizm" derken, kendilerinin de "Ulusal Sosyalist" olduklarını savunmuşlardı. Küçük, kendinden makul marjinal politik grupları saymazsak, Dünya'nın yakın politik tarihin'den de bildiğimiz gibi, Sovyetler Birliği'nde, tüm Doğu Blok ülkelerinin'de, Romanya'da, Yugoslavya'da ve Çin'de gerçekleşen ilerici devrim ve reformlar'dan sonra yaşananlar ve yaşattırılan anti-sosyalist, baskı rejimleri ve uygulanan politikalar, halkların ve işçilerin sonsuz sempati besledikleri devrim ve reformların önderlerinin adına, onların görkemli heykelleri altında uygulandı. Bu uygulamalara çarpıcı örnek verirsek; 12 Eylül askeri cuntasından sonra, Türkiye'ye ile Sovyetler Birliği iyi ilişkiler içerisine girerken, emperyalist Avrupa kendi demokratik muhalefeti'nin sonucuda olsa Türkiye ile arasına mesafe koydu. Onu insan hakları ve diğer bir çok konuda uyardı vs. Aynı şekilde, Türkiye'yi politik nedenlerden dolayı terk edenlere Avrupa sınırlı da olsa barınma olanakları verirken, Sovyetler Birliğine sığınan devrimciler Türkiye'ye teslim ediliyordu.

Cunta'nın başı Kenan Evren görkemli şekilde karşılanarak, kendisine Bulgaristan tarafından Dimitrov ödülü verilebiliyordu, bu, cunta'nın sol üzerindeki baskılarının en kanlı olduğu dönemde gerçekleşiyordu, vs.

Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, zamanı vaktin'de sosyalizm adına savunulan ve uygulanan politikalar sosyalizm ile hiç bir ilişkiye sahip değildir. Gerçekleşen devrim ve reformların bir dönemden sonra yozlaşmaya başlamasıyla sosyalizm kılıfına girmiş anti-sosyalistler kendi elit (iktidarlarını) çıkarlarını sürdürmek amacıyla taktik olarak sosyalizmi savunmuşlardır. Sosyalizm, iktidarlarını ve politikalarını sürdürebilmenin bir aracı olarak kullanılmıştır. Bu sayede, işçilerin, ezilenlerin bilinçlerini şaşırtarak iktidarlarını sürdürebildiler.

Bu iktidarlar, aynı zamanda ulusal kurtuluş mücadelesi veren halkları da kendi politik egemenlikleri altına alabilmek için Marksizm'de sınırlı olsa var olan ulusal sorunla ilgili edebiyatı sürekli işlediler. Bugün oralarda çıkan ulusal yangın'da göstermektedirki, bu alanda yapılan probaganda'nın gerçeklerle bir ilişkisi yokmuş.

Yukardakilerin ışığı altında, buraya kadar göstermeye çalıştığımız gibi, sosyalizm kılıfına girmiş anti-sosyalistler ve buna paralel olarak bizim konumuzla bağlantılı olarak uluslararası kardeşliği (enternasyonalist) kılıfına girmiş milliyetçiler (nasyonalist)'in faaliyetlerini, başarılı olabilmek için başvurdukları taktikleri sergileyerek devam edelim.

Konumuzu daha da somutlaştırarak, Türk solu tarafından kullanılan, ulusların kardeşliği, ulus ve ulusçuluk kavramlarının onlarca hangi anlamlarda kullanıldığına bakalım. İlk önce kısa bir tarih.

Türk solu'nun halkımız içinde kitlesel düzeyde doğal aktif destek bulabilmesinin hiç kuşkusuz bir çok, sosyal, ekonomik, politik nedenleri bulunmaktaydı. Tarihsel olarak bunların başında, sömürgecilerin halkımıza karşı uyguladıkları vahşi baskı ve soykırımların gündemden hiç inmemesi ile birlikte halkımızın, Türk ve İslam orduları arasında kendi vatanında çok uzun zaman kendi sınırlı öz gücüne dayanarak ama izole şekilde yaşamını sürdürmesiyle geçen uzun tarih sonrası Dersim'in askeri işgali ile başlayan soykırım ve diğer terör karşısında yapayalnız kendi kaderine terk edilmiş olması gerçeği Dersim için acı bir ders olarak benliklerde kaldı.

Ekonomik felaket ve ambargo, askeri işgal ve yıkımdan dolayı geleceği açısından belirsizliğe ve umutsuzluğa kapılan Zaza halkı'na dışardan taşınan kardeşlik, barış, eşitlik ve sosyal refah sloganları doğal olarak büyük ilgi görecekti. Bu görüşleri taşıyanlar aynı zamanda TC., ye muhalefet oldukları ve onu devireceğini söylüyor olmasından dolayıda aktif destek görecektiler. Ayrıca o dönem halkımız için başka bir diğer politik alternatif'te bulunmamaktaydı. Vahşi terör karşısında umut veya bir çıkış noktası arayan Zaza halkına Türk solu'nun bir "umut" olarak gözükmeye doğaldı. Ancak, bu gelişme Zaza halkı'nın yurdunda yeni bir politik gelişmenin de başlangıcıydı. Türk solu taşıdıkları görüşlerle, halkımızın kendi kendine yabancılaşmasını ve hızla Türkleşmesini farkında olmadan sağladılar. Kısa zaman da Dersim'in her tarafı, Türkiye'nin bütün önemli sorunları sonu cinayetlerle de biten tartışmalara tanık oldu. Türkçe, adı Türkiye olarak başlayan örgütlerin sayesinde sözlü ve yazılı olarak hızla Zaza halkı arasında korkunç şekilde yaygınlaştı. O zamana kadar Zaza halkı'nın sömürgecilere karşı Türkçe konuşmamak ve öğrenmemek tavrı Türk solu tarafından milliyetçi olarak nitelendirildiğinden dolayı etkisiz hale geldi, böylece sömürgecilerin açtıkları yatılı ve diğer okullar Türk solu sayesinde işlerlik kazandı.

Dersim'de yaşanan yabancılaşma o kadar ileri gittiki, Türk sol grupları Dersim'in ortasında Zaza halkına mitinglerde "Bağımsız Türkiye" sloganı dahi attırmakta tereddüt etmiyorlardı. Tüm bunlar ise halkların kurtuluşu, birliği ve sosyalizm adına yaşattırılıyordu!

Bugün bu politik örgütlenmelerin eski politik anlayışlarını değiştirmeden ve geçmişten ders çıkarmadan tutumlarını ısrarla sürdürdüklerini görüyoruz. Bu gruplar bugün de bize karşı milliyetçi diyebilmektedirler. Onlara göre, Zaza halkının özgürlüğü için savaşmak milliyetçilik olabilmektedir. Dünya'yı nasıl böyle yorumlayabildiklerini anlamak zor ama bu örnek kavramların nasıl insan bilincini saptırmak için tam zıt anlamlarda kullanıldığına güzel bir örnek! Ezilen bir halkın özgürlüğü için mücadele veren insanlar kolaylıkla milliyetçi olarak nitelendirilirken tuhaftır aynı şekilde "Türkiye'de kaç tane milletin olduğunu dahi bilmeyenler kendilerini Türk dilinde enternasyonalist olarak ilan ederler.

Kavramları gerçek anlamlarından farkı ve zıt anlamlarda kullananların arka plandaki nedenleri ne olursa olsun, başında anlattığımız nedenden dolayıda olabilir, bizi milliyetçi olarak nitelendirerek ulusların kardeşliğini savunmak mümkün değildir. Zaza ulusunun varlığı yadsınarak ulusların kardeşliği savunulamıyacağına göre burada, karşımızdakiler gerçeği savunmamaktadırlar.

Biz Türk veya Kürt değiliz ama Türk ve Kürt milleti gibi biz de bir milletiz. Ayrı bir dilimiz, tarihimiz ve kültürümüz var. Üzerinde asırlardır yaşamakta olduğumuz, dağlarla kaplı, kapısı her kese açık olan şirin bir vatanımız var.

Bugün ise, yurdumuz askeri işgal altında, dilimiz ve kültürümüz diğer bütün özelliklerimiz gibi sistematik bir şekilde yok edilmekte. Türk milliyetçileri bizlere terör uygulayarak Türk ulusal kimliğini kabul ettirmeye çalışmaktadırlar, bunun için tek tek bütün bireylere baskı uygulanarak sindirilmek ve sürgüne tabi kılmaktalar. Bu ulusal baskı ve terör'e karşı biz Zazalar kendi temel haklarımızı savunmak, dolayısıyla insanca yaşamak amacıyla bu haklara sahip olabilmek için mücadele etmekteyiz. Savaşımız, şövenist Türk sömürgeciliğine karşı bütün ulusların kardeşçe, özgürce, eşit şartlarda bir arada yaşamasının gerçekleşmesini arzulamaktadır. Bunun aynı zamanda ulusların kardeşliği'ni talep ettiğine inanıyoruz. Bu anlamda, Türk milliyetçiliğine karşı mücadele etmekte olduğumuzdan dolayı gerçekten anti-milliyetçi olduğumuza da inanıyoruz.

Türk ve Kürt halkı'nın varlığı Zaza halkı'nın inkarı üzerinde kurulmayacaksa, bugün zorunlu tarihsel bir gelişme olan Zaza halkı'nın ulusal düzeydeki talepleri ve çıkarları devrimci muhalefet ve demokrasi güçleri tarafından açıkça desteklenmek zorundadır. Yoksa tartışmalarda görüyoruz, arka arkaya otuz saniyede, ulus olmanın beş-altı kriterini sayıp, yok olmadı, Zazalar bu özelliklerden birine sahip değiller, öyleyse ulus olamazlar gibi saçma bahanelerle Zaza sorunu görmemezlikten gelinemez. TC.'nin yapamadığını bu akıllı solcular otuz saniyede başarıyorlar!? Yada daha akıllı bir gerekçeyle, "Marxsizt'ler ulus keşfetmez" gibi Türk milliyetçiliğine dolaylı destek vererek ulusların kardeşliğini savunduğunuzu anlatamazsınız.

Kısaca, her millet aynı zamanda milliyetçi değildir. Millet olabilmek için milliyetçi olmak şart değildir. Milliyetçilik, bir milletin bütün alanlarda ki faaliyetinin merkezine diğer milletlere karşı üstünlük kurmayı hedefler. Bunun için o, her şey vatanım ve milletim için der, dikkat, insanlık için değil. Bu noktadan hareketle, ulusal ekonomi, silahlanma, şövenist ve ırkçı eğitim ve tarih anlayışı etrafında toplumun alttan üste, üstten alta bir bütün olarak örgütlenmesi milliyetçi idolejinin temel özelliğidir. Ulusların kardeşliği, silahsız, sınırsız, rekabetten uzak eşit koşullarda, uluslararası ekonomi ile her alanda işbirliği perspektifine bağlı olarak ulusların birlikte yaşayabileceğini öngörür.

Bir defa daha; Zaza halkı'nın talepleri, en başta demokrasi sorunudur, Zaza halkı'nın varlığının yok sayıldığı bu gün Zaza halkı'nın varlığını dahi gündeme getirmek milliyetçiliğe karşı temel görevdir. Bunun ötesinde, Zaza halkı'nın temel haklarını her fırsatta dile getirmeyen, açıkça bu hakları savunmayan politik güçler, Zaza halkı'na karşı uygulanan çağ dışı vahşeti de görmemezlikten geliyor olmalarından dolayı, bu tutumları açıkça milliyetçiliğe soldan dolaylı destek vermek anlamına gelecektir.

"Türkiye'de" Zaza halkı'nın varlığını savunmak anti-milliyetçi mücadelenin kopmaz bir parçasıdır. Anti-milliyetçi mücadele ise "Türkiye" devriminin önemli kopmaz bir parçasıdır.

Zaza ve diğer ezilen halkların çıkarlarını her fırsatta gündeme getirmek ve bu çıkarların kazanılması için mücadele etmek, savaşmak ulusların kardeşliği'ni sağlayacak biricik yoldur. Bunu gerçekleştirmeyen bir politik güç hiç bir şekilde devrimci sayılamaz.

Bütün insanlığın önünde olduğu gibi, Türk ve Kürt solu'nun da önünde de iki seçenek bulunmaktadır. Ya ulusların kardeşliği, ya da milliyetçilik. Her birey zorunlu olarak bu iki politik seçenektan birini açık olarak seçmek zorundadır. Bunun için yaşasın ulusların kardeşliği, kahrolsun milliyetçilik, yaşasın özgürlük için savaşan ezilen halkların mücadeleleri diyoruz.

ZAZA DİLİNİN İRAN DİLLERİ SİSTEMİNDEKİ YERİ

Dr. GARNİK ASATIRYAN

Çeviren: Murat Bocolyan

Kürtlerin menşeiyle ilgili sorunların çözümü tarihlerinin ilk aşamasında işgal ettikleri toprakların (etnik arazinin) ve göç yollarının belirlenmesi büyük ölçüde tarihsel diyalektoloji ve dil tarihine bağlıdır (1). Bu nedenle de gerek uzman iranistlerin, gerekse (içte ve dışta) kürt dilinin senkron gramerini inceleyen kürt yazarların bu konulara gösterdikleri ilgi bir rastlantı değildir. Bunlara Kürt aydınlarının çeşitli temsilcilerini de eklemek gerekir.

Kürt asıllı araştırmacı Z.A. Yusupova "İstoriko-filologičeski jurnal" dergisinin 1990'da çıkan üçüncü sayısında yayımladığı "Kürt dilinin lehçeleri" başlıklı yazısında İranistlerin ezici çoğunluğunca ayrı diller olarak kabul edilen Zazaca ve Guranice'nin Kürt dilinin lehçeleri olduğunu ispatlamaya çalışıyor. Şimdi, doğal olarak, kimileri: "Ne olmuş yani, haklı olmasa bile, bir yazarın kendi görüşünü açıklamaya hakkı yok mu?". Diye sorabilirler. Ama sorun'nun özü şu ki, Yusupova bazı İran dillerini, uzun uzadıya düşünmeden, doğal olarak her hangi bir ciddi araştırma yapmadan, Kürt dilinin lehçeleri ilan ediyor. Bu durumda, haksız yere Kürtleştirilen halkların, özellikle ulusal bilinçlenme sürecinde bulunan ve ulusal birlik ve beraberlik için savaşım veren Zaza halkının tepki göstermesi doğaldır. Bilindiği üzere, Batı Avrupa'da oldukça kalabalık bir Zaza diasporası vardır, Zaza dilinde gazeler, dergiler, broşürler çıkmakta ve bir çok edebiyat eseri basılmıştır. Zaza diasporası'nın bu çalışmalarına ve ürünlerine rağmen, Zaza diline bir lehçe demek, en hafif tabir ile kabalık olmaktadır. (2).

Vaktiyle D.N. Mackenzie tarafından kaleme alınan bir eserde bu dillerin Kürtçeyle hiç ilişkisi olmadığı itiraza yer bırakmayacak şekilde kanıtlanmıştı. Oysa Yusupova dünyaca ünlü bu doğubilimci'nin savlarını çürütmek için yabancı yazarlardan Kürt asıllı T. Vehbinin (hem de bir albayın) ve sovyet Kürdologlarından K. Kurdojev, K. R. Eyyubi, İ. A. Smirnova, M. Khamoyan ve Z. A. Yusupova'nın (yani kendi şahsının) eserlerinden yararlanıyor. Ama, sorun şu ki, Smirnova dışında hepsi de Kürt olan bu araştırmacıların, incelenen konuda tarafsız olacaklarını düşünmek en azından saflık olurdu. Smirnova dışında Zaza dilinin, Kürtçe'nin bir lehçesi olduğunu savunan İranistler arasında Kürt asıllı olmayana rastlıyamazsınız (3).

Yusupova'nın makalesinin bir özelliği de bilimsel değerlerini ya çoktan yitirmiş, ya da bizi ilgilendiren konuya ancak inter alia değinen eserlerden yararlanmış olmasıdır. Örneğin: V. A. Jukovski'nin tamamen başka bir konuyu, Gerçek İnsanlar tarikatı'nı ele alan incelemesini, Yusupova sadece bu incelemede "Gurani Kürtleri" tabirine rastladığından dolayı kullanmış.

V. F. Minorski'nin öğrencilik yıllarında yazdığı "Kürtler" adlı kitabı da sık sık anımsamasının bir nedeni de bu olsa gerekir. Minorski bu eserini 1915 yılında Lazaryan Doğu dilleri Enstitüsünde okuduğu sırada İrana yaptığı bir yolculuktan sonra yayınlamıştı. Oysa Zazaların, Deylamit kavminin devamı olduklarını, F. Andreeva atfen (4) ilk vurgulayan Minorski'nin kendisi olmuştur. Bu da Yusupova'nın işine gelmiyor.

O'nun Zazaların kendilerine verdikleri "Dımlı" adının da "dum/nıbulı"nin fonetik bir varyantı olduğu yolundaki iddiasının da aslı yok ve olamaz, çünkü bu kuzey İran da yaşayan ve XIX yüzyıl sonlarında Türkleşen bir Kürt aşiretinin adıdır. Dunbuli aşireti Kurmanci dilini konuşuyordu. Daha sonra, Yusupova Zaza dilini Kürtçe'nin bir lehçesi sayan araştırmacıların adlarını sıralıyor, ama ne hikmetse, kaynak olarak sadece iki Kürt tarihçisinin eserlerini gösteriyor. Bunlardan biri C. Bedirhan, ikincisi ise K.K.Kurdoyev (o da basılmamış bir elyazması). Yusupova'nın temel yaklaşımı da işte bu. Şu da var ki, o'nun sunduğu liste ancak konuya konuya yabancı olanları etkileyebilir. Gerçekte bu listede yer alanların hiç biri Zazalar ve Zaza dilinin problemleriyle özel olarak uğraşmamışlardır. XIX yüzyılın birinci yarısında yaşayan Ermeni aydını Khaçatur Abovyan bunlardandır (Zazalar ve Kürtler hakkında bazı notlar dışında hiç bir yazı bırakmamıştır). Ayrıca bu yazarlar XIX yüzyılda yaşadıklarından dolayı Zazalar hakkında yeterli bilgiye sahip değillerdi. Diğer yandan, İranolojinin o zamanki düzeyi konuya daha ciddi yaklaşma olanağı vermiyordu. (5)

Yusupova ve meslektaşları bilimsel savların yetersizliğini, genelde geçen yüzyılda yaşayan ama Zaza ve Gurani dilleri hakkında tek kelime etmeyen ve ayrıca Kürtçe'nin lehçeleri hakkında dahi ikna edici temel bilgi den yoksun araştırmacıların yardımıyla gidermeye çalışmaktalar. Arasına ise daha inandırıcı olabilmek amacıyla Zaza dilini konuşan Kürtleşmiş kimi Zazaları örnek gösteriyorlar. Yusupova da Nuri Dersimli, K. Badili ve Malmisaniç'in adlarını sıralarken böyle bir amaç izliyor. (6)

Bu arada sayın Yusupova benim "İstoriko-filolojiceski jurnal Akademii Nauk Armenii" dergisin de basılan iki makaleme değinmeyi de unutmuyor. (7) Özellikle bu yazılardan birinde, Mackenzie'nin Kürt diyelekleriyle ilgili çalışmaların dan söz ederken, bu görüşlerin sovyet İranistlerince genelde tartışılmadığını belirtiyorum ki, sayın Yusupova bunu hazmedemiyor. Ancak, ben bu sözlerimin altına imzama basmaya bugün de hazırım, çünkü onların doğruluğundan şüphem yok. Gerçekten günümüzde Zaza ve Gurani dillerini Kürtçe'nin bir lehçesi sayan, bu alanda bilimsel çalışmalar da bulunmuş dolayısıyla bilimsel kanıtlara sahip ciddi bir bilim adamını muvafık arasanız dahi bulmanız mümkün olamayacaktır. (8)

Yusupova, benim Zaza diline Ermenice den geçen sözcükleri konu alan makalemi de eleştiriyor ve bu yazıyı kaleme alırken senkron ve tarihsel yaklaşımları birbirine karıştırdığımı iddia ediyor. Bu arada "Ermenice'den geçen sözcükler" kavramını tırnak işareti içine alarak, gerçekleri tersyüz ettiğimi göstermeyi amaçlıyor. Peki ama, bu sözcüklerin Ermenice olduklarından gerçekten şüphesi mi var? Eğer varsa, o zaman niçin bu iddiasını bilimsel savlarla savunmayı denemiyor da, makaleme sözü geçen sözcüklerden en az altmışının Kurmanci dilinde de var olduğunu belirtmekle yetiniyor? Haklı bile olsa, aynı sözcüklerin bir dilden bir defada birkaç dile geçmiş olması mümkün değil mi? (Zaten bu sözcüklerin Kurmanci'de aldıkları şekillere makaleme ben de değinmiştim). Yoksa Zaza dilinde Ermenice sözcüklerin yokluğunu kanıtlamak için Yusupova, V. F. Minorski'nin yukarıda sözü edilen öğrencilik yıllarında yazdığı makaleden seçtiği "Zazaca ile Ermenice'nin benzerliği yolundaki iddiaların hiç bir aslı yok" cümlesine mi dayanıyor? Bütün bunlar bilimsel savlardan tamamen yoksun boş laflardır.

Söz konusu inceleme yazısının diğer sayfalarında Yusupova herkesçe bilinen gerçekleri (kuzey ve güney Kürt ağızlarının ayırıcı özellikleri, Guranca ile güney Kürtçesi arasındaki fonetik benzerlikler vs.) sıralamakla yetiniyor ve bu arada hatalarını tekrarlamakla devam ediyor.

ZAZA DİLİ

Kuzeybatı İran dilleri diğer İran dillerin den güneybatı grubunda olduğu kadar belirli farklılık göstermez. (9) Güneybatı ve kuzeybatı İran dillerini birbirinden ayıran bazı tarihsel-fonetik özellikleri göz önüne alırsak, kuzeybatı ile doğu İran dilleri arasında bazı ortak özellikler olduğunu görürüz (Örneğin, eski Farsça'dan gelen *s, *z sessizlerinin korunması gibi). Kuzeybatı grubunda rastlanan tarihsel-diyalektolojik ilişkiler de oldukça karmaşıktır. Bunların hangi ortak ana dilden kaynaklandıklarını belirlemek, maalesef, mümkün olamıyor. Sadece çağdaş kuzeybatı dilleri ve diyaleklerinin (Kürtçe, Belucice, Hazar denizi kıyılarında konuşulan Gilan, Mazanderan, Taliş ve bunlara yakın halkların dilleri, Zazaca, Guranice, Vafsi) ve orta İran diyaleklerinin eski ve orta Farsça'nın bazı ana kollarından geliştiğini tahmin edebiliriz.

Kuzeybatı İran diyaleklerin den biri olan Zaza dili özellikle Gurani ile Hazar kıyılarında konuşulan İran lehçelerinden Harzani, Gilan, Taliş ve Mazanderan dillerine yakınlık gösterir. (10)

Zaza dilini konuşan halk günümüzde genellikle Dersim'de (Çağdaş Türkiye'nin Tunceli ilçesi), Fıratın iki kolu arasında yer alan arazide, kuzey'de Erzin-can kenti ve güneyde Murat su arasında kalan bölge ve çevresinde ki coğrafya üzerinde yaşamaktadır. Bununla birlikte Zazaların bu bölgeye X-XII yüzyıllarda Hazar denizi'nin güney kıyılarında bulunan dağlık Gilân ilinden, daha doğrusu Daylam'dan gelip yerleştikleri anlaşılmaktadır. Bu olgu, Zaza dilinin adı geçen İran diyaleklerine yakınlığı ile de ispatlanmaktadır. Bu halkın kendisine verdiği "Dimli" adı da "Delmik'ten" doğmuştur ki, İran'nın Delâm (Daylam) ilinin sakinlerine verilen "Daylamit" (Daylamlı) adının aynıdır. (11)

Gurani gibi Zaza dili de koşullu olarak Hazar kıyılarında ve Azerbaycan'da (12) konuşulan lehçelerden biri sayılabilir. Bunlar da daha geniş bir alan kaplayan kuzeybatı İran lehçelerinden Naini, Sivandi, Semiani ve Gazi diyaleklerine akraba sayılabilir.

Bu diyaleklerin tanımlamasını yapmak için kullanabileceğimiz en önemli kriter leksik izoglaslar sistemidir. Bunu söylerken genelde ya da ekseriyetle sökonusu dil arearının çağdaş gelişme açısından kullandığı söz hazinesini kastediyoruz. Bu söz hazinesine, kuşkusuz, şu yada bu derecede diğer İran dillerinde de (doğu İran dilleri dahil), gelişmelerinin çeşitli evrelerinde, rastlanmaktadır. Bu nedenle sözcük seçimi yaparken aşağıdaki ilkelerden yola çıktık: 1) Senkron durum (Sözkonusu dillerin eski ve orta Farsça dönemiyle ilgili verilerini hesaba katmıyoruz. Bunlar sadece eski İran köklerine işaret etmek için kullanılıyor); 2) Yayılma arealı (alanı) (sadece batı İran); 3) Kullanılış nitelikleri (genelde-marjinal. Örneğin, eski Farsça "kata" ve "kanya" bazı yeni İran dillerinde de, orta Farsça "kad" (ev). Kürtçe "kadı" (kirin) evcilleştirmek (*katakik (orta Farsça "katakik" "evcil"); Farsça "kanız" (hizmetçi), "kanyal" (fahişe), Kürtçe "Jin (ik)" (kadın) vs. Ancak Farsça'de bu şekiller çoktan eskimiştir ve nadiren kullanılmaktadır (sözkonusu dillerde bu kavramların karşılığında kullanılan temel sözcükler: Farsça'da hane, zan, doxtar; Kürtçe'de mal, zin, qiz, kac, kiç/ç (ik)'tir.

Biz genellikle Hazar kıyılarında ve Azerbaycan'da kullanılan söz hazinesinden seçtiğimiz sözcüklere yer verdik. Kürt ağızları İran dillerinin bu grubuna girmemektedir.

1) Eski Farsça "arma" el, kol; Zazaca-"arm, harma, armay- el, kol"; Talişçe "am"; Farsça "arm"; Osetçe "arm". (13)

2) Eski Farsça "aus" (Farsça ender rastlanan köklerden) -Yanmak; Zazaca-"vaş, veş", Harzanice "vaş", Talişçe "vaş", Tat'ça "vaş", Ermenice "atruşan" /atra-auşana. (14)

3) Eski Farsça "bram" (ağlamak, bağırmak); Zazaca- "barm", "bav" (barviş-bağırmak); Mazanderanca- "barm"; Harzanice "beram" (ağlamak); Talişçe "bame" (ağlamak); Tat'ça "beram"; Gilanca "barma" (ağlama); Nainice "biremba"; Avesta "bram" Partça "brm'd, brmq". (15)

4) Eski Farsça "kanya" (kadın, kız); Zazaca-"kanya, keyna, çene; Harzanice-"kına"; Talişçe-"kına"; Tat'ça-"kına"; Avesta-"kainya, kaini"; eski Hintçe-"kanya". (16)

5) Eski Farsça - "kata" (ev); Zazaca- "ka, kaya, ke, kiya, çe"; Talişçe - "ka" Tatça "kâ"; Harzanice "kar, çar"; Hunsarice "ki(y)a"; Nainice "kiya". (17)

6) Eski Farsça - "miğda" (meyva). Zazaca'da bu sözcükte "g" sessizi yerini "y" 'ya bırakıp "mayva" şeklini almış, Ermenice'de ve orta Farsça'da "mirg" şeklini korumuştur.

7) Eski Farsça "ragu" (eski Hintçe - raghu, Avesta- rayu) - hızlı; Zazaca - rau; Harzanice - rav; Talişçe - ra; Tatça - rav; Semianice - rayk. Ermenice a/erağ (hızlı) da bu kökten kaynaklanmaktadır. Ayrıca bak: Partça ray (hızlı) Osetçe rav, rog (hafif). (18)

8) Eski Farsça - "uxşya" - (waxşa-) mah-ka- (ay, dolunay); Zazaca - "aşma", asme, asma; Tatça - uşma; Talişçe - ovşimi; Harzanice - öşma (19); orta Farsça - ayışm vs.

9) Eski Farsça - "uz-ayara" (dün); Zazaca - vizer, vizeri; Harzanice - zir; Tatça - zir; Talişçe - azira; Osetçe - izar (akşam); Sogdice - py'r (dün gece) (VJ,3). (20)

10) Eski Farsça - "xşvipta" (süt); Zazaca - şet, set; Guranice - şet, şifte; Talişçe - şet; Harzanice - şet; Tatça - şe(r)t; Partça - şift; Sogdice - xşit, şy t; Avesta - xşvipta (21). Ancak İran dillerinin çoğunda, Kürtçe de dahil, "süt" sözcüğünün eski Farsça "xşira", orta Farsça "şir" ve Kürtçe "şir" den kaynaklandığı söylenebilir.

11) Olumsuzluk anlamı veren "çini" (hayır, yok) de önemli leksik izoglas'lar dandır, ki sadece Zaza, Harzani dillerinde, bir de İran'nın Azerbeycan eyaletinin eski sakinleri Azar'ların dilinde rastlanır. Örneğin, Zazaca - çinya, çinyo; Harzanice - "çini(ya); Azarice - çin (22) / eski Farsça - çit-nai (?).

Görüldüğü gibi, kendisini çevreleyen akraba dillerden yüzyıllar önce kopmuş olmasına rağmen, Zaza dili, kendisinin İran dilleri sistemindeki yerinin belirlinmesine ve geçmişte bu halkın Hazar denizinin güneyinde yaşadığını kanıt lamaya olanak sağlayan leksik izoglas'ları muhafaza etmektedir.

Zaza ile Kürt dilleri için ortak olan gramer özelliklerine gelince (ki bunlar diğer İran dillerinde raslanan ortak özelliklerden başka bir şey değildir), bunlar sözkonusu dillerin aynı anadilden kaynaklanmasıyla değil, iki halk arasındaki yüz yıllık temaslara açıklanmaktadır. Kürtçe ve Zaza dili arasındaki morfolojik, fonetik ve leksik ayrılıklara işaret eden bazı örnekler gösterebiliriz:

1) Zaza dilinde ki - "iş" eki (orta Farsça - işn'den)'nin yerine Kürtçe'de orta Farsça "tan" / eski Farsça - tana (23) ekinden gelen - (t) in.

2) Kürtçe "çün" (gitmek) fiilinden süpletif temeli olan "har-a" sadece Zaza ve Guranice den değil, batı İran dilleri'nin hiç birinde rastlanmamaktadır. Ancak bazı doğu İran dillerinde bu fiil kipinin benzerine rastlıyoruz. Örneğin, Sogdice xr-/xar (gitmek), xrt'k (geçmek), eski Farsça har (yükselemek) vs.

3) Eski Farsça hw eki Zaza diline w şeklinde geçmiştir, Kürtçe'de ise muhafaza edilmiştir. Örneğin, Zazaca ve Guranice waş (iyi, güzel), Kürtçe - xwaş eski Farsça xwaşa'dan gelmektedir. Benzeri olgulara Zazaca wal (kül), Kürtçe xwal (toprak), Farsça xval (is) sözcüklerinde de rastlanmaktadır, ki bunların kökeni de eski Farsça "hwarda'dır". (24)

4) Sözcüklerin başlangıcında Zazaca'da muhafaza edilen w Kürtçe'de b yada g'ye dönüşmüştür. Örneğin, Zazaca varan, Guranice - waran, Talişçe - voş, Hunsarice - varun (yağmur), Kürtçe'de ve Farsça'da "baran" şeklini almıştır. Yağ anlamını taşıyan Zazaca vazd'ın Kürtçe karşılığı baz, eski Farsça karşılığı ise wazda'dır. (25)

5) Ş seslisi Zazaca'da korunmuş veya s şeklini almışken, Kürtçe'de h' ya dönüşmüştür. Örneğin, Zazaca goş/ş (kulak), Guranice göş, Kürtçe - guh, eski Farsça'da ise - gauşa. Kürtçe duh (dün) sözcüğünün eski Farsça kökü ise dauşa dır, vs. (26)

6) Eski Farsça wahuni (kan) sözcüğü Zaza ve Guranice'de olduğu gibi korunmuşken, Kürtçe'de xwahuni şeklini almış, yani xw ön ekini almıştır. Örneğin, Zazaca gön, Guranice - wun, wini, Farsça ve Kürtçe'de ise - xün.

- 7) Siyah veya kara sözcüğünün karşılığı Zaza dilinde syav yada şa (/eski Farsça - syava -)/ Kürtçe - raş (eski Farsça - raxşa -).
- 8) Zazaca'da içmek anlamına gelen şim-, eski Farsça çyam (yutmak) tan kaynaklanmaktadır. Kürtçe'de ise bu kavram yemek anlamına gelen x(w)arin fiiline Kürmanci'de va-, güney Kürtçesin de ise - awa kipinin eklenmesiyle ifade edilmiştir. Örneğin, vaxarin, xwardin-awa.
- 9) Zazaca'da güvercin anlamında kullanılan bauran sözcüğünün benzerine İran dillerin den sadece Osetçe'de, o da balon şeklinde, bir de Litvanyalıların dilinde balandin (27) şeklinde rastlanmaktadır. Bu sözcüğün Kürtçe karşılığı k'otir'dir, ki orta Farsça kabutar'dan kaynaklanmaktadır.
- 10) Zazaca res (piring), Sogdice ryz ve Kürtçe birinc'in ilk şekli eski Farsça wrinza'dır. (28)
- 11) Zazaca'da tuz anlamına kullanılan söl sözcüğünün Kürtçe karşılığı xwe, eski Farsça karşılığı ise hwad'dır.
- 12) Hazar kıyısı dialektlerinden bazıları gibi Zaza dilinde de fiil köklerinin şimdiki zamanı -(i)n-, an/-nd ekiyle oluşturulmaktadır ki, bunun da eski Farsça -nt- şimdiki zaman ekinden geldiği söylenebilir. (29)
- 13) Ve nihayet Zazaca'da -ri/a (Harzaniçe'de -ri, 30) şeklinde kullanılan ablatif ek Kürtçe'de ra şeklini almıştır. Zaza dili Kürtçe'den kendine özgü fonetik yapıyla da farklıdır.
- Zazaca'da kullanılan j(dz) (Ermenice dz), c(=ts) ve c'(t's) seslilerine Kürtçe'de rastlanmaz. Bu seslilere diğer batı İran dillerinde de rastlanılmadığına göre, bunların Ermenice'den geçmiş olması mümkündür. (31)

Görüldüğü gibi Zaza dili hiç bir şekilde Kürtçe'nin bir dialeği olarak gözetilemez. Gerek dil özellikleri, gerekse Zazaların ulusal bilinci bu savı çürütmektedir. Zaza dili kendi tarihiyle ve kendine özgü kültürüyle küçük bir halkın dilidir. İran dil ailesine giren bu dilin Kürtçe'nin bir lehçesi yada dialeği olduğu yolundaki iddiaların bilimsel açıdan aslı yoktur.

Zaza dilinin yanısıra haksız yere Kürtçe'nin lehçeleri ilan edilen Gurani ve Luri dillerine gelince, bunun da iki açıklaması vardır.

- 1) Guraniler Kürtlerle temas ettiklerinde Kürtçe konuşuyorlardı,
- 2) Ortaçağda merkezi ve güney dialektlerinde konuşan Kürtler edebi eserlerini ve folklor değerlerini Gurani ve Luri dillerinde yaratıyorlardı.

KAYNAKLAR

- 1- G.S, Asatıryan, V.A. Livşits. Kürt dili ve Kürtlerin doğuşu (Dil tarihinden halkın etnik tarihine geçiş). -Drevniy Vostok- 7, Eriyan (baskıda).
- 2- Bak: Kayo Berz. Na xumxum a... Upsala. 1988; Malmisaniy. Herakleitos. Uppsala, 1988; Zilfi. Lawiké Pir Sultanj, 1987 vs.
- 3- Smirnova dışında Kürt asıllı olmayan hiç bir Sovyet Iranisti'nin bu görüşü paylaşmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Yazarın tezini savunmak için İ.M. Oranski'nin ünlü "İran edebiyatına giriş" adlı eserinde ki bir tanıklığa işaret etmeye hakkı yoktu, çünkü sonraları Oranski Zaza ve Gurani problemlerine başka açıdan yaklaşmaya başlamıştı (Bak, onun ölümünden sonra basılan "Tarih ışığı altında İran dilleri", Moskova, 1979, s. 43-46.
- 4-Kys.: "...on peut toujours esperer que les recherches reveleront un jour des ilot dailamites tant dans leur ancienne metropole que dans ses colonies. Il suffit de mentionner ici l'ingenieuse thedrie de F.C. Andreas sur l'origine dailamite des Zaza (Dimla)" (V. Minorsky. Daylam. La Domination des Dailamites. Paris, 1932, p,17; V. Minorsky. Daylam.-in: El, p,193).
- 5- Bu nedenle de adı geçen kişiler, Zazalar ve Guranilerin Kürtlerin bir kanadı olduğu yolunda ciddi savlar ileri süremezlerdi. Örneğin, Zazalar üzerine tek kelime bile yazmayan Haçatur Abovyan, yada "Kürtçe-Fransızca sözlük"ün yazarı Rusya'nın Erzurum konsolosu A. Jaba bu konuda nasıl ciddi bir söz söyleyebilirlerdi? Aynı sav Yusupova'nın listesinde yer alan V. Streker ve F. Just için de geçerlidir.

6- Zazaların başka türlü düşündüklerinin bir kanıtı da Zaza aydınlarının bu makalenin yazarına gönderdikleri sayısız mektuplarda öne sürdükümüz görüşleri hararetle desteklemeleridir. İlginçtir ki, Zaza dili üzerine Ermenice olarak yayınladığımız yazılar bir süre önce Türkçe'ye çevrilerek, Avrupa'da Zaza aydınlarınca çıkarılan "Piya" dergisinde basılmıştır. Söz konusu yazılar bu ki-tapta da yer almıştır.

7- G.S.Asatıryan. Eski dönemlerde Ermenice'den Kürtçe'ye geçen sözcükler. -İs-toriko-Filoloğışeski Jurnal, 1986, No 2, s.168-175; İbid.: Zaza dili ve Erme-nice (Ön notlar).- Aynı yerde, 1987, No 1, s. 159-171.

8- SSCB'de ve yurtdışında Akademi düzeyinde incelemeler yapan İranistler ku-ral olarak D.N. Mackenzie tarafından Kürt dialektleri üzerine yapılan sınıf-lamadan yararlanmaktadırlar. Kys.: J. Blau. Le Kurde. - İn: Compendium Lig-naurum Iranicarum, Wiesbaden, 1989, p.327-335; Eadem. Gurani et Zaza. -İbid., p.336-340.

9- Bu konu üzerine ayrıntılı olarak bak.: I.M.Oranski. Tarih Işığında İnan Dilleri, s. 166.

10- Konu üzerine var olan edebiyat için bak.: G.S.Asatıryan. Zaza dili ve Er-menice, s.160; G.S.Asatıryan, N.Kh.Gevorgian. Zaza Miscellany: Notes on some Religious Customs and Institutions.-İn: A Green Loaf (Acta Iranica-8), Leiden 1988, p. 499-508.

11- Bak.: G.S.Asatıryan, op. cit., p. 160.

12- Büyük bir olasılıkla bugün artık unutulmuş Azari dili (İnan Azarbayca'nın yerli halkının dili) de İnan dialektleri'nin bu gurubuna giriyordu. Bak.: G. S.Asatıryan. Azarbayca'nın yeryüzünden silinen Azari dili üzerine notlar.-Vop-rosi istorii i kulturu Kavkazskoy Albanii i Armenii, Eriyan (basılıyor).

13- Kys.: H.W.Bailey. Dictionary of Khotan Saka. Cambridge, London, 1979, p.23

14- Kys.: H.W.Bailey. Op. cit., p. 316; Y.Zoka. Güyes-e Karingan. Tehran, 1953, s.50; L.A.Pireyko. Op. cit., s. 32; G.S.Asatıryan, F.Vahman. Op. cit., p. 269; W.Eilers. Die Mundarten von Chunsar. Wiesbaden, 1976, s.346.

15- A.Karang. Tati ve Harzani. Tahran, 1955, s.52.; K.Hadank. Mundarten der Zaza, hauptsächlich aus Siwerek und Kor. Berlin, 1922, s.291; T.Nawata. The Masal Dialekt of Talishi.-İn: Monumentum G. Morgenstierne II. Leiden, 1982, p. 112; Y.Zoka. Op. cit., s.61.

16- K.Hadank. Op. cit., s.290; W.Lenz. Neu-İranische Sprachen., -İn: Hbo IV/I, Leiden, 1958, s.174; A.Karang. Op.cit., s.52; T.Nawata. op.cit., p. 110; Y.Zoka Op.cit., s. 60; W.Eilers. Op. cit., S. 363.

17- Armanc, June-July 1987, No 73-74, s.7.

18- W.B.Henning. Two Manichaeen Magical Texts. -BSOS, vol. XII/I, p.56; H.V.Bailey. Armeno-İndoiranica. -TPhS- 1956, p. 117-118.

19- A.Christensen. Contribution a la dialectologie İranienne II. Kobenhavn, 1935, p.21; K.Hadank. Op. cit., S.165-1//; A.Karang. Op. cit., S.61; Y.Zoka. Op. cit., S.29; V.İ.Abayev. İstoriko etimoloğışeski slovar osetingkogo yazıka T.İ, Moskava, 1958, s.561.

20- F.Vahman, G.S.Asatıryan. West İranian Dialect Materials form the Collec-tion of D.L.Lorimer, vol.I, Copenhagen, 1987, p.115.

21- K.Hadank. Op. Cit., S.168; A.Karang. Op. Cit., S.66; T.Nawata. Op. Cit., P.109; Y.Zoka. Op. Cit., s.30,58; K.Hadank. Mundarten der Gûrân. Berlin, 1932, S.282.

22- Bak.: K.Hadank. Op. Cit., S.32; W.Henning. Op. Cit., p,175; G.S.Asatıryan. Zaza dili ve Ermenice, S.169.

23- Bak.: G.S.Asatıryan. Orta Farsça ve Part dillerinde fiilimsi adlar. Yere-van, 1989, s.64.

24- K.Hadank. Mundarten der Zaza, s.17; İnan dillerinde bu sözcük üzerine da-ha ayrıntılı olarak bak.: A.Christensen, K.Barr. İranisch Dialektaufzeichnun-gen aus dem Nachlass von F.C.Andreas. Berlin, 1939, s.309-310.

25-Daha ayrıntılı olarak bak.: G.S.Asatıryan, V.A.Livşits, op. cit., paragraf-3.2, XVIII, 1,3.

- 26- Daha ayrıntılı olarak bak.: G.S.Asatıryan. Eski dönemlerde Ermenice'den Kürtçe'ye geçen sözcükler, s.171.
- 27- Bak.: G.S.Asatıryan, F. Vahman. Op. Cit.,p.269.
- 28- Bak.: W.B.Henning. Corlander, -Asia Major, X/2, 1968, p.196-197.
- 29- A.V.Le Qoq. Kurdische Texte. Teil II. Berlin, 1908, s.112; K.Hadank. Mundarten der Zaza, s.299.
- 30- Fr.Müller. Beträge zur Kenntniss der Neupersischen Dialekte. III. Zaza Dialekt der Kurdensprache. Wien, 1865, S.17-18; K.Hadank. Mundarten der Zaza. S.86-87; W.B.Henning. The Ancient Language of Azerbaijan, p.175; A.Christensen, K.Barr. Op. Cit, S.163, Anm.1; G.S.Asatıryan. Zaza dili ve Ermenice, s.166-167; J.Blau. Gurani et Zaza, p.339.
- 31- Fr.Müller. Op. Cit., S.16; W.Henning, ibid.
- 32- Ayrıntıları için bak.: G.S.Asatıryan. Zaza dili ve Ermenice, s.159; G.S.Asatıryan, F.Vahman. Op. Cit.,p.268.

MONEN RAŞTEY!

Mihé Elişan

Mezg yin vezd girewt.
 Raştey nevinen.
 Gozlikon çivitliyo don xo çimor.
 Raştey nevinen,
 Sper von siya
 sper von zerd zergu.
 Vewr speya, gozlik çivitli.
 Ayik wazen xo bixapin!
 Waxo bixapin!
 Ma raşteyir esti.
 Raştey pey xap nebedelena.
 Kom se von wa vac,
 Yew şeşken, ma raştey ra vec.
 Kom raştey ne verden,
 Ay ciyat, ay monen.
 Raştey hemecad esta.

Ma, ma, ma!
 Şıma, şıma, şıma!
 Ma be şıma neben,
 Şıma be ma neben.
 Ma neb şıma çikni,
 Şıma neb ma çikni.
 Ma sayed şıma ra est.
 Şıma sayed mara est.
 Ma neb şıma çikni.
 Şıma neb ma çikni.
 Maw şıma piya,
 Ma yew no kemou ken.
 Ma be şıma bind nében
 Ma be yew no çik nében,
 Ma yew no ra heme çi.

DERSİM DE GONYA CENCUNÉ ZAZAWU ÇA RIŞIYE?

USXAN

Dersim, na name her waht verva dismen bayraxa azadiyo, hata hazar u new sey u hiris u bonc Zaza'ye Dersim xo xore idara kerdo, des reye ceng kerdo verva Moxoli verva Osmanli verva Çarune Uruşi, hen kerdo ke qeytan kes Welate Dersim né kerdo, idara xo ve xo kerda, hata ke dewlete Tirk tarixe Hazaru new sey u hiris u bonc de Dersim sero plane xayinena newey veté, cené dina viren ra tepiya mileto tirk dewlete xo kerdo qayim, şundodé dewlete beli kerde name ki misak i milli vato, "horté" na misak i milli" de kamiş millet ke este pero kerde bine bandira xo, Kirmanc, Hay, Laz, Arav, Gurjü, Çerkez, Rum, Süryan, Zaza ye ke teveré Dersim de nişte ro pero eve zordariye gurete biné bandira xo, qırkerde, vésné, surgun kerde, nafa ki sira ama Zazau ne Dersim, Sera Hazar u new sey u hires u bonc de meclise te cemaat kerdo Dersim sero plane bindeşt viraste, 1936 de esker rusno Dersim hetera qırkerde, Zazaye Dersim verva esker vıneté eve seadır (tıfongu) do pero, vejiye ro kowu, hire ser dis mende do pero, peyniye de eskere devlet ser amo Axa u Seyit iye ke ceng urznó ra pero este dare, mileto ke peyde mendo, iy ki surgun kerdé 1938 de dismeno Tirk koto Dersim, qarakol viraste, ray viraste, sareniya Tirk eve zordariye kerde Zaza une Dersim, na qırkerdene ra tepiye hiris u bonc ser Zaza une Dersim ra veng nivijino, hiris u bonc ser oroşine ra, 1974 de newdaren horte Zaza une Dersim de peda beno, hiris u bonc ser Tirk sareniye kerda sare milete Dersim, honde bine na sareniye de biye bul ke cilvetiya Tirk millet sero biya bas, henke xo xovira kerdo ke newdariye ke vejine name Tirku ra vejine xo hen ifade kené, horte Zaza une Dersim de millet taye vane ma Tirk me, taye vane ma Kirmanc me, raştiye awa ke ma millet ne Tirko ne ki Kirmanc ye, welat haskerdoxe Zazau xo Kirmancu ra saye kené.

Na saya de teme le komele Kirmanc erjino, virende "UKO" tepiye "APO cu" vané, Welate Tirki de çixa komele newdar este perune dest esto ra Dersim tede kom neru, Zazaye Dersim hora avér rérakerde naye ra gore rew kune komelune Tirk u Kirmancu, Zazaye Dersim pil ra qız pero bene newdar, zanistene yaki né zanistene qeytan muhim niya, name perune beno newdar, newdare Tirku xo xore biray vane cixa ke komele xo biray ve once ki piyare, verva komele kirmanc, qewa de mektev de dewu de cite de karde pero politika newdaren kene, nayera dismenen Xuna horte komelune Tirk u Kirmancu, nayera gon kuna horte Aydın Gül komele "UKO" ra bahçe mektev de ju newdare komele Tirk te nane hure, qese zumin ke gewul né kene, cenco ke komele Tirk ra wo davançe onceno Aydın Gül kisenó, Uwo ke kişeno Zaza wo, uwo ke kisenó u ki Zaza vo ju biyo Tirk ju biyo Kirmanc. Na hadise ra tepiya hewre şay Dersim sero feteline, na hurdimana komel zumin dismen nema kene, kotke zumin biviné ceku oncene, ceng nane ru, roja haqi dane pero.

"UKO" cı senik ye nayera zaf hortura newésêné, nayera tepiya horte na komelu da des cence Zazay kişine, heto binra ki dismeno Tirk qırkeno, Mileto Zazay zumin re keno dismen verdano pé. Cence Zaza une ke sukune pilu de wanene Faşistu ne Tirk kisené, welat haskerdoxe Zazay ya komelune Tirk te re ya ki komele Kirmancu de, akle kes nino ke Zazayana xo bizane, zone ke qeseykeno Dimliyo, Zazay Kirmanc niyé.

Pero na meselu ra tepiya 1980 de eskere Tirk idare dewleti cena ra xo dest, hometa Tirk, Kirmanc u Zazay re zulm u heşirene ana, newdare ke Dersim de hortera bene vind iye ke raye xo vezene sone welatune ecnebi, cence feqir ki kunera feke dewlet dest erzene hepıs cire heşiriye ane, ninera name tayına. (Iye ke az zanen) Süleyman Cihan, Adil Can, Aytakin Tuxluk, Mazlum Doğan, hona iye ke az name né zanen des, vişt, hiris... iye ke verva dismen doperó merde.

Delil Doğan, Sakine Kırmızı Taş, Seyfi Doğan Ay, Baki Kahraman, Metin Yılmaz, Murat Yüksel, Azime Demirtaş z.w.

Mileto Zaza henke bébehto cence xo sone Lübnan verva İsrail dane pero mirené nivane ke ça? Çi karema tıka esto, ma seveta kam dame pero, Weli Çakmak Lübnan de kela Arnun de şehit biyo.

Nıka horte ra des u bonc ser verdo ra komel ye ke Dersim de zumin ra cenc kış te nıka Avrupa de herme sano zumin i piya feteline, nivane ke na cence Zazaye ke merde ça merde honde gon ça rışıye hard, hesave na gon kam dano, kam pers keno, qestan keş ra qese né vejino, zeke kalikune ma vatene, "Bıko mekere kam ke merd keşa piye xo ra mireno" demake na qese tol nivıyo, hata nıka ma seveta sar xeyle gon kerda hard, xeyle zulim u zordariye diya nıka hona welat haskerdoxe ma xore wayır vejine, ma xıravna milete sar niwazeme kamij millet ke seveta xeleşıye dano pero seveta azadiye dano pero ma leye iy millet derime gereke na millet ki ma nasbikero, haq u huquko zumin ro néheq névé:

Tarixe ma re sar wayır vejino, ya milete kırmanc ya mileto Tirk, yaki zewna millet. Name ma çiko? Milete ma kamo? Hen ju waht de ma ke her millet xore weyır vejino, serbestia xo ceno ra xo dest, bine bandire ra vejino cirane ma mileto Kırmanc, xo Hometa Dina re qewul kerd, ma ça xo name nekeme.

Ma ki ju millet me, tarixe ma esto, zane ma esto, harde ma esto, sare mare vano Zaza, zone mara vane Dimili, name harde ma ki Welaté Zaza, Welaté Ma, kam vazeno ke bine bandire kuyo, name xo inkar vo, sere dina ra vind vo.

Nara tepiya néverdime dısmen milete ma vind kero zane ma vind, karo de qolay niyo, xo hometa dina ra eskera kero, eve serbestie zane xo qeseybikero.

Komelune Tirk te Zazawu ca gureto, seveta cenge xeleşıya Kırmanc, milete ma dano pero, ça ma seveta xo game merjime.

Zazay bare biye horte zewna miletu de, kare ma karo de qolay niyo, xo çixa naskeme milete xo çutır ame ra xo? Virende xo pers keme, hata nıka awa ke sar mare kerda endi beso, niverdime gona ma seveta sar birişıyo, na raye ki, na kar ki kare ma welat haskerdoxu no, vere ma de ju çixir biyo ra beme ra xo, milete xo biyarne ra xo, na çixir ra raye keme gereke horte mara taye ver şere. Peseroke ma "Raştiye, Piya o" bine bone na peserequ de berme peser, seveta Zaza ena xo zane xo, serbestia kulture xo bigurime. Na kar hermune ma serewo.

Iye ke xo ra vane Zaza, kar u gure Zaza en boşt bide, kare ma karo de gewetino.

**ANA DİLDE EĞİTİM, İLETİŞİM, YAYIM
VE ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ
ENGELLENEMEZ.**

**Arapça, Lazca, Pomakça, Kürtçe,
Ermenice, Çerkezce, Gürcüce,
Zazaca, Rumca, Boşnakça ve
Süryanice,**

**DİLLERİ ÜZERİNDEKİ ÇAĞ DIŞI
BASKIYA DERHAL SON!**

Raştiye

BEHD HERB ŞIX SEİD

ŞIH SAİD HARBİNDEN SONRA

Mihē Elişan

1. Néhir, Derqom, Şel, Comlaş ü Serd carmedyin per arıday.
Gürbulak, Derkam, Yukarı Türalı, Comlaş ve seren köylerinin bütün erkeklerini toplamışlardı.
2. Ard pey siney Néhirew Derqom uca dest yin per şonay pe gireday.
Gürbulak ve Derkam arasındaki gökse getirip ellerini bir birlerine bağlamışlardı.
3. Cer kor ra Elşarrıd kard bı, yiz tepıştıp kerdıb miyon yin.
Aşağı dağda Ališar da çalışmakta idi, o'nu da yakalayıp on'ların içine kattılar.
4. Kard nimik cebey xora vet, pey deston xora kendil dırake.
Gizliden cebindeki bıçağı çıkardı ve kendi elindeki ipi kesti.
5. Xo kıştıd da Hec Qasım nehir inka hema weş.
Kendi yanındaki Gürbulaklı Hacı Kasım'a verdi. Şimdi yaşıyor.
6. Yiz xo kıştıd da Hec Hüseyin xef Néhir ra.
O da kendi yanındaki yine Gürbulaklı hacı Hüseyin ğhefe verdi.
7. Yiz xo kıştıd da Mihē Diyab comlaş ra.
O'da kendi yanındaki Comelaş köyündeki Mehmet Diyab ba verdi.
8. Yiz da ay bino, da desten kendil xo deston xora dırake.
O'da diğerlerine verdi. On kişi ipi kendi ellerinden kesmeyi başardı.
9. Uca atası da topo in remay ay bin per kışyay.
Orda toplara ateş emri verildi, bunlar kaçtılar, diyerlerin hepsini öldürdüler.
10. Ponc ten giredayey mend, emir ome; va af u omew.
Yalnız beş tane eli bağlı kaldı, emir geldi; söylediler, af geldi.
11. Yew ayno ra Mela mehmed Dırqomıd, yewız hec Emin Comlaşıb.
On'lardan biri Melle Mahmud Dırqamalı, diğeride, Comlaşlı H. Emin'dir.
12. Mella Mehmed Derqom hanikew ha weş. Nızdi sew hiris serew.
Halen yaşamakta olan Melle Mahmud, Derqamalı, yaklaşık 130 yaşındadır.
13. Elşarrık Derqom ra rema koko koy Nehir ır ome şı lewey geduk.
Dırqam'dan kaçan Ališar dağdağ, Gürbulak dağlarından Gedük tepesine geldi.
14. Uca éskery nokta ronayıb, éskery ewnyay yew ha kor yen.
Orda askerler pusu kurmuşlardı. Askerler baktı birisi dağdan geliyor.
15. Yen kon lewey hiwırey ke xeyro.
Hayranlı'ların tarlalarının üstüne doğru geliyor.
16. Rayerık tira serecer ben, yen kon karşı Heni.
Hani'nin yukarı yokuşundaki karşı yolda,
17. Verbiqıl dest çep rayerid uca ésker adır ken de.
Kılın karşısındaki yolun sol elde kalan yerde, asker yaylım ateşi açıyor.
18. Uca cad kon şehid ben. Mezel yiz inka hanikew lewey hiwırey ke xey-rodew.
Orda hemen şehit düşüyor. Mezarıda şimdi ğheyranlı'ların tarlalarının başındadır.
19. Rayerık qeleben rayer Heni ser mezelyi ha ucaw.
Hani yoluna katılan yolun üzerindedir.
20. Béhd herb zaf bebextey omev vıraştış.
Harp'ten sonra çok hainlik ve kalleşlikler yapıldı.

RAŞTBIM RAŞTEY HETABIM

Kızılçubuk

Lezé Zazaya zeki vızıyayo roj heta ewro, zahf mesafe giroto. No wecra êyek tersene xo nézaneye çend merdımı lezé Zazaya. Dahwaya cı torzin kerden ré u vıla kerden ré metodané xoyé en bahdoyéna éyé dané kerden.

Eger ma cimé cekem raveyda né merdımase, né merdımı lezokı dayé siyasi xürüba miyan ra ya qewrneyayé yazi néşayo dından tepeşé sebi? Wertedı mendi. Zeydé qe? İşte madézi wüzaycı binuşım.

Orıs (Rusya) wextano kı vıla nébibi, Emarika ya heté tıfıngana behsi miyandı-bi. Qande pé pé vınikerden ré nükler tıfınga ra tepéş heta Atoma vıraşté. Feket behdé vilabiyayen da Orısı atom spastalye ki (uzmaniye) werte dı mendi Emarqe (Amerika) gastaré est ina u qande xore keftiyayen ré umış bi. Bewni ré dırım tıyadı tam vırva. Wexte dı qande Emerqe vını kerden ré xızmeto kı dayé né merdım zanayoka, nıkazi qande ravey şıyayenda Emerqe éyé keftiyené.

İşte dırımı kı ameyo duşté mara éyniyo. Wexté dı örgütandé Kürda miyandı qarşidé T.C. ye né merdım lez dayé. Nıka zi zanayen ser qe jew nesıbyayena cı çınébiyaye jew teoriyé eşt werte u newe jew xelq newe jew ziwan icat kerdu qarşidé maya cephe giroto. Eyé qan de leze Zazaya lete kerden da cıré keftiyene. Ew neyazi né mendi Zazaya miyandı abırnayena mezheba ravey tepıştı, ne mezheba miyandı dışmeney vezene ravey. Qayılıkı xelqi pé péya kıştendé. No weco wına şıno weşté qe? Ancax, ancax şıno weşte T.C.'yı. Elese nameye nına şıma pane. Hewle olvozé ma E.Bekir Pamukcu zi wextono kı dehwa yet aw ser u lez da ne problaman de wınayınana pé qarşı amyayen verina texmın qerdı. Heqde neydı xelqde xore wına veyndayé.

"Zazayeno ...Sömürgeci ye kı Welaté Ma dı ısraru inade munden re keftiyene köhne Elewiye, Sünniye deşe cı irade de xoyé metiniya bır şıne era zew ke-re, dest doşene xo zerané xo bıdepé Welaté ma dı serbest xelq u demokratiyey xelq dewrımı leze cı berz kere." Ney tıyadı belıkera kı, qe jew sünni jew élewiya dışmen niyo. No miyaveyné mezheba akerder re, toxıme dışmeney karıten re wa fina e merdım bışer meyé.

Xelqe Zazay élewi u sünni de xoya jew bitımo. Qe jew küwweté na piyabestin u bitımey lete kerden re küwwete cı do kim né kero.

Karşı de maya éyék cebhe gene ew taaruz kene karşı de xoya éyé xelqé Zazay bıviné. Ma qışe kerdı serdar de xore Himakı ey esté ina sero serbest jew welati vıraşten re ma sondı werdo.

Tersayen éceli re fayde né kena, merdımé Zazaydo dürüst bo, raşt bo, eger nına né şeno xodı bıvinose, gerek namey xelq de xo ar vızıyayen re imkan né do. Hıma sekem maye ne merdım xo miyan dı şem bıvinım. Hımzi zahf nezdı de xodı.

Namey ziwan de xo zone ma, namey xelq de xozı béname verdaye no noştokı ca yeno cı, vano; ez Zazaya, nare peyd zi zahf, zahf fotrafi anceno xezetan dı qe né şermayeno xo Kürd dano sılasnayen. Ew éyé kı né diyo né vinayo hewli zanayokan de Zazaya re zi jew fotokope cı rıştın zi ihmál né keno.

Weç vınabose qandé Allaya cend satırı nuştın ma né kewna şıma vazé.

MEMO GAX ÇI ZANENO SEBENO

ASTARE

Dina de, yane wexté ma de her çi hande rew u herbi pédima vurino ke, kes besé nékeno ke tey şiero. Cek ceki dima, her herb dima. Hama ni herbi teyna ebé tanku u tifongu nébené. Hukmaté Tirkia de her sahate dané péro. Çike cau ke problem esto, uza ya vegode jil vecino, ya ki her çi gineno piro u tey poyino. Gorbaçof şi, Yelçin pırnıka hewa ra wa, seveta Urisia hazina dewleta xu peruné Ewropa ra Keno pırr. Dewletu u istané ke Soviyet de ré, salix dano inu ke, ei çiton wazené hén bikeré. Moldavia handeke qıçkeka, wenca ki seveta Moldavia dewleté Ewropa konferans kerdi, vegé Moldavia bi berz u Moldavia xeleşia u dewletia xu hardé xu ser na ru. Herbé Iraqi u Hemilke qedia néqedia pédima Yugoslavia bié vıla. Sırpi nai Xırvatı ra, Xırvati nai inu ra. Dot Kovski, na het Mazedoni, biné camiyu ra Bısilmanı vejıayi. Topi u tanki Yugoslavia rıznai, hama pénie néamé. Hatake Alamanya, Frasa, Holandia u ei bini nékoti werte.

Na mesela helbet hata ewru honia hal nébia u néqedia. Çewres serri Xırvati u Sırpi je brai u wai jubin de weşie kerdé. Zoné inu ki Sırp-Xırvatki bi. Bi ca, bi lete, jubin kişt. Tirkia de ki, paralelé na meseluné dina de, dewletia Tirkia u eskeré xu kuto ra Kırmoncu ver, wazeno ke kok ra bıkişo.

Vajimé NEWROZ! Honia newroz ré zu asme esta, hukmat qerar dano u "olağanüstü hali" hire asmune keno derg. Honia newroz ré hire heftei esté, nawrezé Tirkia nusnené: Newroz ke ama, eskeré Tırku cauné Kırmoncu bomba kené. Henio ke, qe niyeté Kırmoncu ya ki Zazau çinoke, esker de péro do. Teyna newroz, newroz, zobina tewa nio. Seveta na bayrami polişe u cenderemeş Tirkia Cizre u Şirnaq de poncas mordemi kişti u goni u gunaşer de verdi.

Nıka caé Kırmoncu u Zazau de pérodaiso qıçkekek endi xebere nia. Hete pérodaiso esekeruné Tirkia u gerilluné Kırmoncu xeber ke mebé, televisioné u namroze Tirkia xeberuné kanu dané. Eke mordemi, Tirk, Kırmonci, Zazai, Lazi, Arav u.z., vacé ke: "Esekeré Tirkia rınd kişeno." Zelzeleé Erzıngan dina 100 hazar mordemu kerde tari. Kam ei feqırurú yardım kerd? Pereé ke "Caxo Suré" Allamanıa, İsviçi, yé Kanada, yé Australia, ye Austria u zobina, Tirkia ré rusnai, sebi? Erzıngan de çadıré kani, ye "Asma sura" Tirkia, bıerdı u roti milleti. Zu çadıra poline 150 hazari ra roti. Haé ke Zazaé, Kırkoncé ya ki Elevie, inu ré qe yardım néşio. Ni miliari kata soné? Humkat u dewleta Tirkia; tu vana Erzıngan reına beno Erzıngan? Deh! Wenca, roze diine zerré suke de mordemu u cendegu biné bonu ra vecené, a sewe nejdıé Pulur de (Ovacık) sondé eskeré Tırku dı tenei Zazai kişt. Kam ra bené bıbé, ça mordem bıkişio? Ça na fırsaté zelzele de esker kouné inu ser tifong pano?

Memo Gax, çıxa ke Englizya de ni meselew zaneno, xebera xu xora çina. Zu hefte ke vérd ra, yeno vano: "Tu eşia pey, hae hukmaté, parlametoé, Tirkia de wekilu do péro."

Xebere ceno, ceno, hama hata ke a xebere pirozına zerré serei verdinai ra, sahate bena des u dı. Cıré ke vacé: "Memo Gax, tu kama?" Hermé xu wenceno, vano: "Ma çi zanon, Haq zaneno. Taé Vané Tirk, taé vané Kırmonc, taé vané Zaza, taé ki vané Sorani, ma ez çi zanenon?"

Heto bin ra, a roze zerré parlamontoé Tirkia de wekilé Kırmoncu ebé wekilé Tırku da péro. Ça? Çike zu Kırmonc qeseé xo de namé "PKK" dardo we. Uza ra taine cıré xever do, taine piştık de pey gureto, taine ki silpaxe do jubin ro. Nıka, Memo Gax ke çio nıanen dı, helbet xu ver vano: "Halla, hukmat de dane péroma gerillai çiton eskeru ver verva xu biceré?"

Henio, eke tae vané, Tirkia de demoqrasie esta, zuro de ri şıaw. Hem ki, eke zerré hukmat de dané rie zubin ro, haé ke kou u dewude ré se bıkeré.

Na hal ra aseno ke, meselea Kırmoncu u Zazau endi reşta zerré hukmeti.

DERSA ZONE MA: GRAMERA ZAZAKİ

ASTARE

ZAZAKİ, komê zonê/zıwanê Hindu u Germanu ra morino. Zerre ni komê zonu/zıwanu de grubê zonunê/zıwanunê İrani ra, yane ye Dengizê Hazarî ra yeno.

Zaza ni zonu/zıwanu ra nejdiyo: Gilaki, Talişki, Harzani, Gurani (Hawraman), Daylami, Mazendarani, u.z.

Heto bin ra Zazaki Paştı ra, Zend ra, Hind ra, Kırdışki ra, Urdu ra, İrankiyo newi ra u.z. nejdiyo. Tımsale de, vanê 'nan! hetê İran, Pakistan Afxanistan de. Zazaki de ki vanê 'nan' ya ki 'non'. Zazai nonê xu jede 'tendure' de pozenê. Hindistan de ki tendure rê vanê 'Tandur'. Na tek zu tımsala, zobina honia zaf ferhengê ke zubin cenê, estê.

Artikêlî:

Zazaki de Artikelê şaxisu, çimiyu çinê. Hama ye mordene estê: Zu, dı, hire, hiris, se, hazar, deshazar.....

Tımsale :

zu mordemek
des hegai (hegay)
çewres-rozi

Veng kerdena/biayena ferhengî:

Qesey kerde-u wendene de veng kerdene ferhenege de peniye de u peniye ra zu herfo diyen, yane heto peyen ra zu ya ki zu u nê 'gami' (herfi) ser veng beno.

Tımsale :

he-ga	pu-ke-le-ke
mi-yaz	roş-ti-y-e
lin-ge	re-wu-ke

Qıc u girs nusnayene :

Zonê/zıwanê Zaza de namê mordemu, welatu, cau, zonu/zıwanu, ye dewletu, cemaatu, kitabı, pêseruku, ye pawlikau u firmu, ye rozu, asmu u serru girs nusino.

GRAMERA ZAZAKI

ZONÊ MA - ZIWANÊ MA: NON U SOLA MA.

Tımsale :

Name u pêname: Xece, Korek	Cemaati: Cemaatê Latini,
Welat/ca : Anadoliye, Hemilka	Cemaatê Erebi,
Zoni/Zıwani : Alamanki, Henglizki	Cemaatê Kırdaşiu,
Zazaki, Kırdaşki	Cemaatê Zazau,
Dewlet/Diyar : Dewletiya Urısı,	Kitabi/
Alamanyawa Federa-	Pêsoyê: Vora Şae, Milliyet
le, Cumhuriyeta Tır-	Pawliqa/
kiya.	Firme : Pawliqa Asinî,
Rozi/asmi/ser-	Firma Tekstilî
ri : 5. Wusar, Hazar u ne-	
wa u new u zu.	

Zukekiye(Singular) u Jedeyene (Plural) :

Zekekiye ke biye Jedeyene, yane Singular ke bi Plural, peniya ferhenge de zu herfê Suffix yeno kuno ra ci. Ferheng, yane Substantiv, ke ebê herfo bêvengın (Vokal), yane eke be "e" qedino, nu "e" beno "i". Ferhenge eke ebê "a, ı, i, o" qedina, ya zobina zu "i" yeno tey kuno ra ci, ya ki he-tê nusnayene ra zu "y" kuno ra ci.

Tımsale :

Zukekiye/Singular

Jedeyene/Plural

a). Ferheng ke ebê zu herfo bêvengın(Vokal) qedino:

çeneke	çenek-i
kerge	kerğ-i
locine	locin-i

b). Ferhenga Substantivî eke ebê herfo vengın qedîye:

lacek	lacek-i
non	non- i
mordem	mordem-i
dost	dost- i

SANIKE ÇOR ÇIMI

X. SEFKAN ra

Na sanika pero hermetane mare bo.
Çim ke qimete dine anare zon.

Pasayé biyo. Hirê gené xó biye. Ne pasay piroz, pısewe xeal kerdo, hesrete onta we ke lace xo çine. Rozé çena xu ya pile ama vato, bao derde to çiko, ça hasretu oncena? Ne vato; toe mı çino. Na ke zede kutare cı pasay vato, heuw sa ke lace mı este hefe mı bicere. Çor çım ve çewres Lewendane xora nao kouné made ro. Her serre mira xeraz ceno. Çena vato; bao tı qe mereq meke, ez son vile déy dan puro to re an. Pasay vato; cigeram tı neşkina, sare ma bela mefiye. Eke se kerdo ne, vato; ez son ke son. Teseliya pasay kota, cıre esker kerdo top, erzaq do cı, cıre rae tarıf kerda, rusne. Pasa ve xo ki ju raa kılmera şıyo bine pırd de raa nina birna. Çutır ke çena xo ama biyo be şımşere xora vato; tı kama, qata şona?

Çena pasay tersa eskere xo gureto peyser cera ra. Pasa ki reyna raa kılme ra cero ra amo qe. Çena ki veciya ama, vato; cigeram se bi? Vato; bao çor çımı raa mı birne peyser amune. Pasay vato; mı tora va ke meso, to gos re mı nena. Waxtera dime çena pasay reyna vato; bao destur bide mı. Son çor çım ve mordemune dey kisen. Pasay vato; meso o zof qurnazo, zof şeytano. Vana; ne ez son. Pasa reyna tevdir nano ro, keno raşt. Eve xo ki onciya raa kılmek ra sono, xo bine pırd de dano we, çutır ke çena ena erzınore ver vano; vinde kama, kata şona? Çena pasay tersana eve eskere xo peyser sona. Pasa ki raa kılmera sono qe, ax keno, wax keno dest ra çıye neno. Xele waxt vereno ra na yılmık (na dolım) çena qıce vana bao ezo ke hefe to biceri! Pasa vano; cigeram tı neşkina. Waa to ki şıye peyser ame, tı na sewda caverde.

Eke se keno tey bas nekeno. Vana ez gere ke şori. teseliya pasay kuna cıre esker keno top, erzaq dano cı vano; tore oñır bo. E bene raşt sone. Pasa onca raa kılmera sono kule oneno xo, xo virneno, bine pırd de xo dano we. Çutır ke çena xo ve eskeri ena vano; vinde, kata şona? Çena pasay bena şımşer ra vana, purode ma purodime, merdene esta, vacerene çina. Pasa kule xo sera nano ro, vano; cigeram eza, virde. Çena vindena, pasa yeno Löwe na hetra löwe a hetra nano çena çena xo ra, vano; oxire to ðer bo, keno raşt e şone raa xora, no peyser eno qe. Çena pasay verte kamci dewera ke şona çor çım pers kena. Dewji vane; be tı meso, tı ey ra ranexelesina. O zof qurnazo, zof mordemo dey este. Eke se kene tey bas nekene. Vana ne ez gere ke şori. Pöre cıre rae tarıf kene. Eni şona dewa en peyene. Oca ki vane meso, tı ey de bas né kena. A onciya vana ez şon, cıre rae reyna tarıf kene, vane; tı ke veciyare na diar wuza (oca) duze (raşte) esto, ostore çewres lewendi wuzare. E ki o dot eskef dere. Ne sone vecine diar, qayt bene ke raşt ostoni hae wuzare, torvey vilere. Eke ju ostor jene xo xemelnao. Torve de xemelnae ki viledero. Çena pasay zonena ke no ostore serlevendi o, e çor çımı o. Cerena ra eskeve xo vana; niade mı rın gos de. Ez son vere mıxari. Mı ke beçıka xo gışte hewa sıma ostore çor çım vilera torve biceré.

Na sona vere mıxari ke haye zerede qesekene. Beçıka xo gına hewa, işmar dana çı. Ne ostore çor çım vera torve cené, ostor hireno. Çor çım vano; ala niade o ostore mı ça hireno? Zu yeno ke qaytkero, çena pasay şımşer dana puro jiler kena. Ostor oncia hireno, zuena sono tever. Çena pasay ey ki jiler kena. Ebe a qeyde mordemune dey pöro pia kişena.

Çor çım vano; hala, hala ne mordeme mı kam ke şı tever peyser niame, ala rey ki ez qaytkeri. Çutur ke yeno vereesketi çena pasay şımşer dana puro ey ki jiler kena.

Pöro bene sa, cevene ra şone. Deviji pöre sa bené. Xevere her cara sona, väre; çena pasay çor çım ve lewendi kişte. Vila biyena na xevere heto zu de vinderö ma berime reyna se biyena çor çımı.

Mordeme ney pöro mirene o ki şımser kunore çake hirese u şeştiuşeş roji balmış biae maneno, ora dime yenore xo ke mordeme ko pöro merde, ju o wes mendo. Wurzeno ra sono hedade xo vano; ne lao se bi ma re?

Hedad cıra vano; çene de pasay ame sımá kişti.

Çor çım aste çalçe xo veceno hurindi de hasın keno cı, hurdıım çıme ke werte çareraye ebe çite gıredano. Dewe be dewe fetelino, peyniya peene de dewa çena pasay de vecino. Xore wuza dukane keno ra. Sar pöro nera zof heskeno, zof rınd vındeno.

Paşa ciniya xora vano ere ceniki xele piyay (mormeka) çale çena ma kerd, ma kes nede. no dukancı zof rındo, namusliyo be ma çena xo ney dime.

A ki vana; ma ti ke çayıla cıdı me çeneke dane ey. Pasa vano veyve sımá ez ken Dukancı (çor çım) vano ne, niya nebeno. Ezo ke veyve beri cae mau-piye xo de bıkeri. Pasa ano tae zernu çımı-mimi dano cı, nine keno raşt. Xeyle rae ke sone, çena pasay rae de vecena ke na raa a dewa ke şıye lewe çor çımı a wa.

Cıra pers kena vana; ma kata son me? İta kotiya? Çor çım vano; ti zonena, ti zonena? Çalçe xo veceno mışneno çena pasay vano; to çewres mordeme mı qırkerd, ez ji fıştare çı hal! Nam u çimete mı to kerd ve vindi. Çena pasay berbana, kuzena pere nekeno. Çor çım nae beno nezdiye e esteki (mixari) wuza ae maera keho rut, lingu ser keno darde, vano; ez son hedad de şışu viraznen pe to pocen weh. Çena pasay zof tersena, çıxa ke venge xo vecino bırena (çerena). A sate ki nezdiye wuzaira baurgane vereno ra. Waire bazırğanı dı bıray bene. Bra o zu name xo Memed, zu ki Hemed beno. Bra o çıc Memed vano; ero bra nezdidde venge zircaisi yeno, ala vınde kam o? Rei çaytkerime. Hemed vano; lao mare çı! Wuza çor çım esto, sere ma kuno bela. Memed vano ne, se beno bıbo ez çaytken.

Çayt beno ke zu hermeta rup-rutal lungu ser darde kerda. Nae ano war, luncu dano pıra, beno erzeno terkiye deva kune rae şone. çor çım yeno ke çeneke çına. Mılaket kuno (beno hers) nata vazeno, bota vazeno, nia dano ke duri ra bazırğane vereno ra sono. Sono bazırğan dano eglekerdene, vano; zu çeneke mı ard bi. Sımá diye nediye? Ne vané ne ma çe kes nedi. Memed sono bare deva de bine erzeno bare deva çeneke ser. Çor çım çeneke nevineno. Ne xore sone dewa xo. Baru barekene Memed vano bra xora mıra ewlad çino. Bare na deva vırene e mınno. Çeneke xore ceno keno ewlad. Na çeneke pıroz, pısewe bervena, vana; çıtur bo no roçe mı vineno, kişeno. Na dewe de ki qeyde beno; çeneke azevi zu dare ra peskurune xo darde kene. Xort ki yene ne peskuru ra cene. Peskıra kam ke kam çurete ey zuminde zewecine.

Çene pöro sone peskurune xo xemelnene erzene dare ser. Eke se kene na peskıra xo neerzena dare ser. Çene ebe zor bene pıro peskıra nae erzenere dare ser. Xort yene peskırı cene. Peskıra nae dare sera manena. Peyniye de laze pasaye na dewe yeno ke zu peskıra çılma, zuxıne menda. Yeno ke peyser şoro, vano; yao çısmete mı ki na biya, vınde bıceri. Peskire ceno. Waira peskire nevecina. Ebe pers musene ke a peskire e çena Memedia. Para sono Memed ra çeneke laze xore wazeno. Çeneke vana; zu şerte mı esto. Pasa vano; şerte to çıko? Vana mare bone bıde vıraştene. Vere çevere bon de zu şer zu ki dirnox bıde çıredayene, zınculu ra. Çevere teveri ra yeme (hete) zeriri de cae şımşere bıbo, hama xevera kes ne ra çını bo. Pasa çewul keno. Vatenane daye ano ca, veyve keno. Hama terse çor çımı çeneke vıra né sono.

Çor çım dewe be dewe ebe nae fetelino, endi çı waxt beno Heq zaneno yeno na dewe de vecino. Şewe bena, xore cae mendene re çaytkeno, çe pıre perskeno. Sono çe pıre vano; pıre perskeno. Sono çe pıre vano; pıre ewro cae rakwtene dana mı? Pıre vana; cae mı çino, sare mı zerede kınno mı tevera wa. Kına mı ke zerede bo, sare mı tevera o. Çor çım veceno tai zernu dano pıre, pıre vana; cae to ki esto, cae ostore to ki esto, ana ey kena meyman. Çor çım cıra perskeno, çı esto, çı çino?

Pıre vana; tawa ki çino. Vezeno taina zernu dano cı. Pıre nisenare cı çesikena vano; dewa ma de çene de Memed esta, laze pasay de zeweciya. Newe bon do vıraştene vere çeverde şer ve dirnox ne zıncile ra.

Çor çım zoneno ke na a wa. Tenena dano pıre, vano; pıre ez tore dı leşi goşt an. Zu ki tore savune an. Bere lesu şer u dirnox de.

Ye lesu de kune de. Tı ti savun qula çeverrane çı ke veciya mıre bıce biya ita. Pire vatenane dey ana ca, qalıvo ke savun de veciyo cena cıre ana. No beno Hedad xo ze qalıvo ke savun de veciyo kilit dana vıraştene. Pısewe dı lesane bina ceno sono vere çevere lace pasay. Lesu dano şer u dirnoxi, çever keno ra kunu zere. Çene pasay te de vecana ke zu pore daye peguret eştre xo doş, qe verj né kena. Vana; xora kı kişeno. Wa laçe pasay bıxellesiyo ra. Waxto ke o gama xo erzeno re zere na pe çeveri ra şımşer cena dana be pore xora birnena. Pore nae çor çım dest de maneno. Vaz dana zincıla şer u dirnoxi birnena ke çor çımı parçey kere. Ne lesu caverdane çor çımı parem parçey kene.

Pire nia dana ke çor çım niame, desta sodır sona qayt bena ke çor çım kerdo ve pırtıley. Şona xevere dana be pasay. Pasay ra vana; pasa wurze veyve to no çıko niya kerdo! Vere çever de gon gonaşiro. Na goşte isona wena, çıko? Na bıde kiştene. Pasa wurzeno ra sono ke raşt vere ceveri gon gonaşıra. Venga veyva xo dano; no çıko? Veyvıke vana, zu şerte mı esto. Tı ke ey biyare ca ez vana; çeveru qapake ne kes bero zere, ne kes şoro tever. Çevera dano ca. Na cıre pero çı kesikena, vana; mı zanıt ke çor çım yeno ita pe mı bıkişo. Mı ki çaka mesela şımşeri kesra neveti. Bena çita xora xo sera erzena. Pasa qayt beno ke raşt por bıriyo. Pasa inam keno löwe na hetra, löwe a hetra nano veyva xora. Pire vana; pasa çever bıde rakerdene son vejin tever, gıra xo fin vızıke. Pasa vano; ne pire to merdene hek kerda. Pire dano kiştene. Veyve laz u veyva xo newe, çewres roj u çewres şewe dano kerdene.

KÜLTÜRÜMÜZ'DEN SAYFALAR

Nuri Dersimli

Dersimliler dini ve ahlaki an'ane itibarıyla eski Ariyalıların tabiata perestiş ve adaletin nihai zaferi hakkındaki inancına sadık kalmışlardır. Ke vni teşkilat ve harekâtın zadei ilhamatından olan adetlerini de kısmen muhafaza etmişlerdir.

Mesela; kâinatın nizamını idame eden ÇAR ANASIR: ATEŞ-SU-HAVA-TOPRAK olup, insanın, varlığı, hadise ve eşkal bu ÇAR ANASIRDAN mürekkeptir. Bunlar mukaddes sayılır ve her birerlerine ihtiram gösterilir.

ATEŞ en temiz, her türlü fenalığı ve pisliği ortadan kaldıran bir unsur ad-dolunur. Ateşin yanması, bir ailede hayatın vicut ve bekasına delalet eder. OCAĞIN SÖNMESİ ise, o ailenin felaket ve izmihlalına delil sayılır.

SUYA, TOPRAĞA ve HAVAYA da bir derecede önem verirler. Vicudun sihatini muhafaza için, bu vasıta ile temizliğin elzem olduğuna inanırlar ve temizliği dini ahkamdan sayarlar.

Her yerde, her zaman ve mekânda Allah, Allahın kudret ve kuvvetini kalbinde taşımak, iyi düşüncelerle kalbini daima temiz tutmak, her şeyden evvel doğru olmak, en büyük bir günah olan yalanı söylememek, katiyen borçlanmamak her Dersimli için dini ve ahlaki ödevdir.

Dersimin dini an'anatına göre HODEYE perestiş için zahiri bir takım merasim ile iktifa edilmeyip, batınen iyi ve temiz adam olmağa çalışmalıdır. Başkalarına eyilik ederek HODEYE makbul olmak geretir. Günah irtikâp eden birisi bir takım ve kurbanlarla günahından kurtulamaz, günahın afvi için hakikaten nedamet getirmiş olmak şarttır.

Zerdeşt akidelerinin yüksek prensipleri Dersimin yüksek yaylalarında hâla yaşamakta, nurun nihai zaferine, karanlığın ve fenalığın nihai ve kahkari mağlubiyetine inanc gibi hurafadan ari mübeccel din; bütün sağlığıyla mevcudiyetini muhafaza etmektedir.

Verdiğimiz şu izahattan çıkan netice şudürki; Dersimliler, Alevi, Bektaşî, Şia şekilleri altında Zerdeşt akide ve prensiplerini muhafaza etmişler ve hatta KİŞTİM ziyareti merasimi ile dahi fenalık ilahı AHRİMAN a ait an'aneleri bu güne kadar yaşatmakla bulunmuşlardır. (Bu merasim hakkında faslı mahsusunda izahat verilmişti).

Dini ve ahlaki an'aneler.

Tarikat meselesi bahis konusu olmaksızın, bütün aşiretler ara sıra an'anevi ayinler icra ederler. Mesela; Cuma gicelerine raslamak üzere, odaların büyük ocaklarında şiddetli ateşler yakarak, toplantılar yaparlar. Bu toplantılarda, şiddetli ateşin vicutlara verdiği tesir ile Hodeyi zikr ederek günah ve kusurlarının affını dilerler.

Kürtçe (Zazaca, aktaran) ilahiler okuyarak, kendilerini, ailelerini, dost ve ahbablarını muhatarlardan muhafaza buyurmasını Hodeden dilerler. Bu niyetleri esnasında adeta ağlarlar. Bazı defalar heyecanla kendilerini ateşe atarlar ve Yezden Tanrı adını anıp, ateşin közlerini ağızlarına atarak kömür yapıp bırakırlar. Bu hali gören cemaat, çoşkun bir halde, Hode! Hode!, avazelerini göklere kadar yükseltir, sazlar, tanburlar çalınır, beş-altı kişilik halkalar halinde SEMA raksları yapılır, necitede cemaatin en yaşlısı tarafından dua edilir, Hode'den af ve merhamet dilenir, Aşiret an'anelerine uygun yemekler cemaata yedirilir. Yemekten sonra tekrar dua edilir ve toplantıya son verilir.

Bu gibi ateş yaktırılan yerlere Ziyaret diye saygı gösterilir ve tövbe ve istiğfar için buralara gelinir. Buralarda yapılan dualar ve okunan ilahiler hep kürt dili ile olur.

Ferdi olarak, akşam yatağa girerken, sabahları kalkarken ve yıkanırken Hodeye dua etmek her Dersimlinin borcu sayılır. Dersimli, sabahları pek erken kalkıp, möhteşem dağlar arasından doğmakta olan güneşin şüalarına karşı vücuduna muhtelif inhina ve hareketler vererek ibadet eder. GÜNEŞE TANRININ NURU denir.

Alelada ahvalde yemin etmek adetleri değildir, ancak pek büyük bir aht ve ikrar yeminle teyid olunur. Dersimli; kavlinde ve harekatinde sarih olmak, hatalarını merdane ikrar ve itiraf etmek terbiyesini alır ve Hode'yi istişhat ederek yemin ettiği zaman; üzerine yüklendiği mânevi mesuliyetin ağırlığını mudriktir.

ziyaretler ve bayramlar

ZİYARETLER: Büyük aile ocaklarına, yüksek mânevi şahsiyetlerin buldukları ve oturdukları yerleri, yüksek dağ başı ve zirvelerini, gedik başlarını, bazı evliya mezarlarını, şecaat ve keramet gösterilen yerleri, atalarından menkul eserleri, münazaa ve muhasemelerin hallu faslına dair KOM (cemaat) kararlarının ittihazı için toplantı yapılan yerleri, Türk ordularıyla vaki olmuş savaşlarda önemli ve yüksek şahsiyetlerin kahramanlık ve yararlıkla şehit düştüleri mevkileri birer Ziyaret sayarlar. Buralarda, Kürtçe hitabeler ve heyecanlı nutuklar irad ederler. Mevkie göre zikriyat, ibadet ve ihtiramat yaptıktan sonra, kurbanlar keserek dağıtırlar. Bazı yerlerde bu ihtiramatı daha ileri götürerek secde ve niyaz da ederler.

BAYRAMLAR: Şarki takvime göre Aralık ayının iptidasında, üç gün oruç tuttuktan sonra, büyük şenlikler ve dernekler yapıp silah atarlar. Bu bayram, bayramların en büyüğü ve kutsalı sayılır, çünkü ZERDEŞTE ithaf edilmiştir. İkinci önemli bayram Hıdır İlyas bayramıdır. Ocak ayının sonunda üç gün oruç tutulur. Bu üç gün zarfında, bazı kızlar su içmezler ve rüyalarında kendilerine su verecek olan gencin kendilerine nişanlanacağına ve eş olacağına inanırlar. Oruçtan sonra KAVUT dedikleri kavrulmuş buğdaydan yapılmış unu, bir kap içerisinde ve en yüksek yüklük üzerine koyarak, etrafına mumlar yakarlar ve o gece HAZRETİ HİDIRİN bir işaretini beklerler. Ertesi günü sözü geçen KAVUT yağ ve balda pişirilerek komşulara dağıtılır, sofralar çekilerek düğün bayram edilir.

Üçüncü bayram Sultan Nevruz bayramıdır, ki, ilk baharda yapılır, şenlikler olur, ziyaretler gezilir ve hitabeler söylenir. Hayatın fıskırışının, ziya ve hararetin zaferinin, Ahrımanın ve Ölümün maşlubiyetinin remzi olan bu bayram, asıl kürt milli bayramıdır.

Dördüncü bayram Kurban bayramıdır. Bu bayramda kurbanlar kesilir, mezarlara gidilip ziyaret yapılır ve yemekler dağılır.

JU VEYVĒ KITAVU KİTAP GÜNÜ

Zaza şairi Hasan Dewran yayımladığı yeni Almanca ve Zazaca üçüncü şiir kitabından dolayı bir kutlama gecesi yaptı. Şair, kutlama gecesine yakın doslarını ve Zaza sanatçı arkadaşlarını davet etmişti. Zengin bir kültürel içeriğe sahip olan kutlama gecesine yaklaşık olarak 70-80 davetli çağrılmıştı. Almanya'nın çeşitli bölgelerinden uzak mesafeleri aşarak gelen misafirler içerisinde çoğunluğu sanatçılar teşkil ediyordu.

Özenle ve mütevazî bir şekilde ülkemizin mutfağından sergilenmiş yemeklerle, misafirler dostça sıcak bir atmosfer içinde sohbet ve tanışma şansına sahip oldular.

Gece tamamen Zazaca olup, Zazaca bilmeyen dostlara da yer-yer Almanca ve Türkçe tercüme yapıldı.

Kutlama gecesi daha çok bir Zaza kültür gecesi özelliğindedir. Çünkü Hasan Dewran o gecede 1991/92 yılları arasında müzik kasetlerini ve kitaplarını Zazaca da yayımlayan sanatçı arkadaşların da kendi eserlerini tanıtmaya çağırmıştı. Kitap şenliğinde eserlerini sergileyen sanatçılar arasında aktif olarak katılan arkadaşlar şunlardı: Kadri Karagöz, M. Areyiz, Azedeylam, Memed Çapan, M. Çermug, Heyder, Kızılçubuk, Seymamed...

M.Areyiz, Memed Çapan ve Kadri Karagöz Dersim'den klasik halk türküleriyle misafirlerin büyük ilgisini toplayarak izleyenlerin hayranlıklarını kazandılar. Dikkatli bir sessizlik içinde konuklar, türkülerimizin kendisine öz ve has ritimleriyle edeta yurdumuzun dününü ve bugününü yaşadılar.

Gülbahar'dan modern parçalar sunan Seymamed'der sonra, Azedeylam okuduğu Almanca ve Zazaca şiirlerle dikkatleri üzerine çekti.

Bingöl, Palu ve Diyarbakır'dan yaşam, ezilmişlik ve direniş şiirlerini sunan Kızılçubuk, geceye değerli bir katkıda bulundu. Peşi sıra Erzincan ve Varto'dan şiirler, öyküler ve türküler dinlenildi.

Genç ve yetenekli şair M. Çermug, geçen yıl yayımladığı "Xeseneko Gano Zerejo" adlı ilk şiir kitabını tanıtarak, anlatımsal ve toplumsal şiirleriyle misafirleri Siverek, Diyarbakır ve çevresine götürdü; zengin şiirleriyle ve berrak diliyle geceye sık sık katkıda bulunması istendi.

Çok yönlü bir sanatçı olan Heyder, ikinci şiir kitabını, "Zone Ma II" yi tanıttı. Heyder, "otuzsekiz" katliamını şiirleriyle genç yazın edebiyatımızda belgeliyecek yetenekte. Ayrıca aşk, yaşam, göç ve gurbet şiirlerinin yanısıra, başarılı kaberesiyle konukları kahkahalar içinde bıraktı; güldürdü, sevindirdi ve düşündürdü.

Hesen Usen, baharın yeşil aylarında yayımladığı değerli ve yoğun bir çalışmanın ürünü olan "Lawké Dersimi" adlı kitabını ilk kez o gün gün ışığına çıkardı. Hesen Usen, derlediği Dersim türkülerini M. Çapan'ın müziksel eşliğinde sunarak büyük beğeniler topladı.

Dostluğun ve samimiyetin ufak bir örneği olan gecede K. Karagöz, M. Areyiz, M. Çermug, Heyder, Hesen Usen, Hasan Dewran ile birlikte kitap ve kasetlerini imzaladılar.

Umarız ki kitap şenliği, H. Dewran'ın deyimiyle "Kitap günü" veya "Kitap Düğünü" sürekli olarak her yıl yapılabilsin. Sürgünde ve ya yurdundan uzaklarda yaşamak zorunda kalanlarımız içinde bir gelenek olabilsin.

Sevgili Hasan Dewran'a ve arkadaşlarına bu güzel Kitap Günü için çok teşekkür ederken bir kez daha yeni güzel eseri için o'nu yürekten kutlarız.

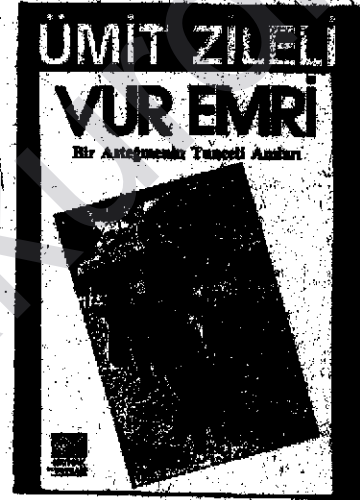
Bir Asteğmenin Tunceli Anıları

BİR KİTAP

VUR EMRİ

"Yaşamdan beklediği bir şey yoktu... Ama yaşamı bırakmaya hiç niyeti yoktu." diyerek 60-70 yaşlarındaki "Tunceli'li birinin yaşama olan tutku sunu dile getirirken U. Zileli, kendisinin de bu halkı tanımadan önce, onlara karşı ne denli ön yargılı (ki bu genelde böyle) yaklaştığını kitabın da şöyle ifade ediyor; "... Böylesine ezik, böylesine itilmiş bir yaşamın hoşgörüsü ne ola ki! Fakat süreç içerisinde halkımızı tanıma olanağını bulduktan sonra ise; "...Ben kayramları karıştırmış hoşgörü ile kadercilik, savunmasızlık ile teslimiyetçilik arasındaki o incecik çizgiyi farkedememiştim." diyor.

Evet kitabın adından da anlaşılacağı gibi Umit Zileli askerliğini Piyade Jandarma Komanda Asteğmeni olarak Tunceli'de yapmış. Ve bu süresince Tunceli halkını yakından tanıma olanağını da bulmuş.

Yazar anılarında bu halkın yaşantısını ve T.C.'nin bu halka bakış açısını bir kaç anıyla da olsa yalın ve öz bir şekilde ifade etmeye çalışmış.

2000'e Doğru dergisinin kitapta yer alan sunuş yazısında belirttiği gibi, yazar "Tunceli'lilere" verdiği sözü yerine getirirken, aynı zamanda da askerlik konusunda ki tabuları (kamuyuna yazılı olarak yansımaları açısından) yıkmaya cesaretini göstermiş oldu.

Tarihte de görüldüğü gibi işkence, hapis, sürgün ve soykırımlarına varıncaya kadar her türlü baskının ve uygulamanın reva görüldüğü bu halka -Osmanlı'dan T.C.'ye kalıtsal olarak geçen- bakış açısı, daha da katmerleşerek günümüze gelmiştir.

Buna Umit Zileli'nin bir kaç anısını örnek göstermek sanırım yeterli olacaktır.

- Gönderilen yazılı emirlerde "Yakala ve Öldür" ibaresinin yer alması.

- Yaşlı bir astsubayın, sohbetleri sırasında "Tunceli'nin boşaltılıp "Eğitim Alanı" yapılması önerisinde bulunması.

- Yine genç bir astsubayın okuldan çıkan öğrencileri gösterip, "İşte geleceğin teröristleri" demesi vs.

Kitap'tan aktardığımız bu küçük bölümler yurdumuzu işgal eden Türk sömürgecilerinin Zaza halkına karşı beslediği düşmanca hisleri çarpıcı olarak gösteriyor.

Bütün bunlara rağmen halkımızın direncini ve mücadelecilik ruhunu ise Umit Zileli şöyle belirtiyor; ".....Ancağ Tunceli yalnızca bunlardan ibaret değildi. Orada, bu kötü yazgıyı kırmaya çalışanları, zorla oluşturulan duvarların ardındaki yaşamı dikkatle izleyenleri de gördüm."

Kitap sadece bu anılardan da ibaret değil. 1. Bölümü yedeksubaylık eğitimi dönemindeki anılarını içeriyor. Ki bunlar usta bir mizah yazarına taş çıkartacak denli güzel kaleme alınmışlar.

ŞANIKA MA

Ç.Xal

Çend sed serra
Pozike linge cite sera
Nire cite vile gao ra
Teuze hokmati pišta mara
Ebe talan u dızdiye
Çımi kerdi vit,
Azmen u kou de qaytkerd
Goşi kerdi vit,
Vineti me zu xebera xere ser.

Guli dai are, kılami vati
Arak u sia de mendime
Xora nedi ke toxım berzime cı
Vai de şime, vai de amayme
Axıri name lai ki nenapa.

1938, 25, 20 hona nezon çı waxt
Goni verdera ma ser
Desto-paye ma şıkıti
Jenge eştere feke ma
Beveng şime heunora
Waxto ke bime heşar
Hete şiwari sera rae guret bi
Endi welat ra duri
Be zon, be bon, be qom
Dügelane şari de şerib bime.